

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

**SOUČASNÁ PROBLEMATIKA RODINY
POHLEDEM KŘEŠŤANSKÉ ETIKY A JEJÍ
NÁVAZNOST NA SOCIÁLNÍ PRÁCI,
ZVLÁŠTĚ S OHLEDEM NA PODNĚTY
DOKUMENTU AMORIS LAETITIA**

Vedoucí práce: doc. Jindřich Šrajfer, Dr. theol.

Autor práce: Bc. Eva Veselá

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: II.

2017

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

22. března 2017

Tuto práci věnuji svému dědovi Ferdinandu Veselému.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce, doc. Jindřichu Šrajerovi, Dr. theol., za jeho ochotu, trpělivost a cenné rady. Dále děkuji doc. Michalu Opatrnému, Dr. theol. za konzultace a jeho připomínky. Poděkování patří také všem, kteří mě jakýmkoliv způsobem pomáhali či podporovali při psaní této práce.

Obsah

Úvod	6
1 Proměny pojetí rodiny a otázky s nimi spojené	8
1.1 Rodina v současnosti – pohled empirických věd.....	8
1.2 Rodina z pohledu křesťanské teologie.....	10
1.2.1 Pojetí rodiny v křesťanské tradici.....	10
1.2.2 Pojetí rodiny na II. vatikánském koncilu a ve vyjádřeních pokoncilních papežů	11
1.2.3 Pojetí rodiny v dokumentu Amoris laetitia	14
1.2.3.1 Manželská láska	15
1.2.3.2 Dialog jako nezbytný způsob utváření lásky	21
1.2.3.3 Role otce, matky a dětí.....	23
1.2.3.4 Širší okruh rodiny.....	25
1.2.3.5 Rodina jako prostředí pro výchovu.....	26
1.2.3.6 Pastorece rodiny	28
2 Sociální patologie rodiny	29
2.1 Rodina jako zdroj vzniku sociálně patologických jevů	29
2.2 Jednotlivé sociálně patologické jevy v rodině	30
2.2.1 Poruchy výchovných stylů	30
2.2.2 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte	32
2.2.3 Deprivace a subdeprivace v rodině.....	33
2.2.4 Domácí násilí.....	34
2.2.5 Další problémy spojené s rodinou	35
2.2.5.1 Rodina s osobou drogově závislou.....	35
2.2.5.2 Rodina se zdravotně znevýhodněnou osobou	36
2.2.5.3 Rodina se zkušeností s rozvodem	37
2.2.5.4 Rodina zasažená úmrtím	39

2.3	Řešení sociálně patologických jevů v sociální práci	41
2.3.1	Poruchy výchovných stylů	41
2.3.2	Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte	43
2.3.3	Deprivace a subdeprivace v rodině.....	44
2.3.4	Domácí násilí.....	45
2.3.5	Další problémy spojené s rodinou	46
2.3.5.1	Rodina s osobou drogově závislou.....	46
2.3.5.2	Rodina se zdravotně znevýhodněnou osobou	48
2.3.5.3	Rodina se zkušeností s rozvodem	49
2.3.5.4	Rodina zasažená úmrtím	51
3	Podněty dokumentu Amoris laetitia pro sociální práci	52
3.1	Pastorační výzvy pro práci s rodinou.....	52
3.1.1	Příprava snoubenců na život v manželství	52
3.1.2	Doprovázení v prvních letech manželství	53
3.1.3	Doprovázení při rozvodu.....	55
3.1.4	Doprovázení při úmrtí v rodině	57
3.2	Podněty k vybraným aspektům souvisejících s rodinným životem.....	58
3.2.1	Výchova dětí.....	58
3.2.2	Drogová závislost	60
3.2.3	Zdravotní postižení.....	60
3.3	Důležité etické principy pro pastorační a sociální práci	61
	Závěr	64
	Seznam použitých zdrojů.....	68
	Abstrakt.....	75
	Abstract.....	76

Úvod

Předmětem této práce je představení současné problematiky rodiny s ohledem na podněty dokumentu *Amoris laetitia* papeže Františka, který se danému tématu věnuje. Jedná se o posynodální apoštolskou exhortaci o lásce v rodině, která shrnuje výstupy dvou synodů o rodině z roku 2014 a 2015.

Cílem práce je objasnit pojetí rodiny a prozkoumat podněty, které přinesl dokument *Amoris laetitia* pro sociální práci.

S ohledem na cíl diplomové práce nejprve objasním fenomén rodiny. V první kapitole předložím proměny v pojetí rodiny. Nejprve stručně představím současnou rodinu pohledem empirických věd a objasním také pohled křesťanské teologie na ni. V závěru kapitoly se zaměřím na pojetí rodiny v dokumentu *Amoris laetitia*, především na různé oblasti týkající se rodinného života.

Ve druhé kapitole se budu zabývat patologií současné rodiny z pohledu sociální práce. Představím rodinu jako zdroj vzniku sociálně patologických jevů a charakterizují základní patologické jevy, které se v dnešních rodinách vyskytují a značně ovlivňují jejich fungování. Ve druhé části této kapitoly objasním řešení jednotlivých sociálně patologických jevů v rodině pohledem sociální práce. Vysvětlím, jakou roli hraje sociální pracovník ve vztahu k problémové rodině, jakou pomoc jí může poskytnout, popř. na jaká konkrétní zařízení jí může odkázat.

Třetí, závěrečná kapitola se věnuje podnětům, které dokument *Amoris laetitia* přináší pro sociální práci. Jedná se o řadu výzev pro pastorační doprovázení snoubenců, mladých manželů, rozvádějících se manželů a jejich dětí a také na doprovázení při úmrtí v rodině. Následně uvedu několik podnětů k vybraným aspektům souvisejícím s rodinným životem. Základy pro všechny uvedené podněty podají předchozí dvě kapitoly, jež je v rozličných kontextech charakterizují.

Celou kapitolu zakončím objasněním etického rozměru fenoménu pastoračního doprovázení. Představím důležité etické principy pro pastorační a sociální práci ve vztahu k manželství a rodině, kde důležitou roli zaujímá diferenciacie tzv. „rozličných“ nebo také „neregulérních“ situací v předmanželském, manželském či rodinném životě. Dle papeže Františka je nutné „vyhýbat se soudům, které neberou v úvahu komplexnost

různých situací, a je potřebné být pozorný vůči tomu, jak lidé z důvodu svého postavení žijí a trpí. ¹

V této práci čerpám z dostupné české i zahraniční literatury, přičemž základními zdroji jsou, jak jsem již zmínila, dokument *Amoris laetitia*, dále *Závěrečná zpráva biskupské synody o rodině* a několik papežských encyklik. Pro kapitolu věnovanou patologii rodiny je stěžejní knihou *Sociální práce v praxi* od O. Matouška, dále *Sociální patologie* od S. Fischera a J. Škody a *Psychopatologie pro pomáhající profese* od M. Vágnerové.

¹ Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 51.

1 Proměny pojetí rodiny a otázky s nimi spojené

Cílem úvodní kapitoly je představit proměny pojetí rodiny a otázky s nimi spojené. Nejprve objasním samotný fenomén rodiny, a to sice pohledem empirických věd, poté se budu věnovat pohledu křesťanské teologie na ni, kde se pokusím poukázat na pojetí rodiny v křesťanské tradici na II. vatikánském koncilu a v závěru kapitoly objasním pojetí rodiny a otázky s ním spojené v dokumentu *Amoris laetitia*.

1.1 Rodina v současnosti – pohled empirických věd

Slovník sociální práce uvádí, že rodina je v užším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí je za rodinu považována skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.

Rodina může být nukleární, tedy dvougenerační, nebo rozšířená, která zahrnuje více než dvě generace. Ve vyspělých zemích západního světa se rodina vyznačuje trendy, které se projevují již od šedesátých let 20. století a jsou důsledkem společenského klimatu, v němž má značné postavení individuální svoboda a nejvýhodnější uplatnění na trhu práce. Mezi tyto trendy patří klesající porodnost, růst věku uzavření prvního sňatku, růst počtu rozvodovosti. Roste také počet nesezdaných soužití, počet matek vychovávajících dítě bez otce, dále roste počet rodin dobrovolně bezdětných a počet lidí žijících v dalších netradičních formách rodiny.²

Rodina se vyznačuje určitými znaky neboli elementy. Mezi základní znaky rodiny patří:

- Univerzalita – rodina plní úlohu základní společenské instituce. Má svá pravidla, své mantinely. Členové rodiny mají své návyky a navenek se každý projevuje originálně.
- Tradicionalita – rodina je tradiční základní buňkou společnosti. Doposud není známa žádná lepší instituce, nežli instituce rodiny.
- Konzervatismus – pro rodinu jsou charakteristické vlastní hodnoty, tradice a kultura.

² Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 187.

- Sakralita – rodinné svazky jsou pro členy rodiny posvátné. Vyznačují se vzájemnou podporou, pomocí a kooperací.
- Azylyta – rodina si buduje vlastní domácnost, vlastní domácí společenství.³

Rodina jako primární skupina procházela a prochází neustálým procesem přeměny, a to z hlediska velikosti, významu i začlenění do společnosti. Společnost klade důraz na rovnost pohlaví, individuální volbu a seberealizaci, což se neslučuje s tradičním modelem manželství. V tradičním modelu manželství, resp. rodiny je hlavním živitelem rodiny muž. Žena je svým partnerem vnímána jako manželka a matka, nikoli jako zaměstnaná žena. Jejím úkolem je péče o děti a o domácnost.⁴

Oproti tomu v moderním modelu rodiny dochází ke změně v hodnocení rolí, objevují se zde větší nerovnosti i přesto, že manželé jsou na sobě stále závislí jako v předchozím typu. Muž je více orientován na sféru veřejnou, žena na rodinu a domácnost. V současné společnosti se vyskytuje tzv. smíšený model rodiny. Oba partneři pracují, ale pro muže je jeho práce důležitější než pro ženu. Případné pracovní kariéře se věnuje muž více, avšak není výhradním živitelem, partneři jsou spoluživitelé.

Z hlediska vztahů mezi pohlavími jsou pro současnou rodinu typické tři hlavní rysy:

- Citelné snížení objektivní závislosti ženy na muži.
- Přetrvávání dělby profesních a domácích činností podle pohlaví.
- Zvýšení pocitu unikání této diferenciaci podle pohlaví díky kompromisům mezi partnery.⁵

I přes značné změny ve společnosti, které rodinu do jisté míry ovlivňují a proměňují, je rodina základní buňkou lidské společnosti, a je nutné uvědomovat si hodnotu této primární skupiny, protože, jak již bylo výše uvedeno, není známa žádná lepší instituce, než instituce rodiny.

³ Srov. TOMÁNEK, P. *Základy andragogiky a rodinnej výchovy pre sociálnych pracovníkov*, s. 78-79.

⁴ Srov. HRUŠKOVÁ, M.; KOZLOVÁ L., *Rodina z hlediska uspořádání generových vztahů a rolí*, in ŠRAJER, J. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, s. 31-32.

⁵ Srov. VODÁKOVÁ, A. a VODÁKOVÁ, O. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*, s. 325-328.

1.2 Rodina z pohledu křesťanské teologie

Po stručném pohledu na rodinu z pozice empirických věd se v následujících podkapitolách zaměřím na představení pojetí rodiny z pohledu křesťanské teologie. Ve stručnosti představím pojetí rodiny v křesťanské tradici, a poté objasním pojetí rodiny na II. vatikánském koncilu, resp. ilustruji, co nového přinesly koncilní výpovědi a následující církevní dokumenty do problematiky rodiny. Následně se zaměřím na dokument *Amoris laetitia* a pojetí rodiny v něm, přičemž se budu věnovat v něm pojednaným oblastem rodinného života.

1.2.1 Pojetí rodiny v křesťanské tradici

V křesťanské tradici je základem rodiny manželství. Bible začíná stvořením muže a ženy jako obrazu Božím⁶ a končí viděním „*Beránkovy svatby*“⁷. Od začátku až do konce hovoří Bible o manželství a jeho tajemství, o jeho ustanovení a významu, který mu Bůh dal, o jeho původu a cíli, o různých způsobech jeho realizace v dějinách spásy, o jeho nesnázích, které vyplývají z hříchu a o jeho obnovení v Pánu.⁸

Papež Pius XI. uvádí, že manželství je spojení a splynutí duší, ze kterého vzniká posvátný a neporušitelný svazek.⁹ Dále uvádí, že „*posvátné společenství pravého manželství má svůj zdroj i ve vůli Boží i ve vůli lidí: od Boha jest samo ustanovení manželství, jeho účel, zákony a dobra; lidé pak tím, že velkodušně předávají druhému vlastní osobu pro celý život, jsou příčinou - Bůh jim k tomu dává potřebné předpoklady a svoji pomoc - každého jednotlivého manželství, spojeného s povinnostmi a dobry stanovenými od Boha.*“¹⁰

Larry Crabb popisuje manželství jako jednotu na třech rovinách lidské bytosti, a to sice duchovní, duševní a tělesné. Cílem manželství je dle ní:

- Po stránce duchovní jednoty – důvěra v Krista samotného, který naplní vnitřní potřeby bezpečí a významu.
- Po stránce duševní jednoty – služba partnerovi způsobem, který pozvedne vědomí jeho hodnoty.

⁶ Srov. Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Gn 1,26.

⁷ Srov. tamtéž, Zj 19,7.

⁸ Srov. tamtéž, 1 Kor 7,39.

⁹ Srov. PIUS XI. *Encyklika Pia XI. o křesťanském manželství Casti connubii*, čl. 7.

¹⁰ Tamtéž, čl. 10.

- Tělesná jednota – radost ze sexuálního potěšení jako výrazu a důsledku vztahu na rovině osobností.¹¹

Církevní hlásání o rodině nachází svůj základ v kázání a životě Ježíše, který žil a vyrůstal v Nazaretské rodině. Rodina, jakožto Bohem ustanovená buňka společenského života měla udržovat lidské pokolení a řádnou výchovu dětí. Pilíři pro ni byly jednota a nerozlučitelnost.¹²

Domov křesťanské rodiny je domovem svátostným, jehož středem je Kristus. On sám pravil: „*Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.*“ Totéž platí i v křesťanské rodině.¹³

Domov křesťanské rodiny je prvním domovem modlitby. Je to prostředí Kristovy lásky, ve kterém se děti poprvé setkávají s hlásáním evangelia.¹⁴ „*Proto se rodina právem nazývá „domácí církví“, společenstvím milosti a modlitby, školou lidských činností a křesťanské lásky.*“¹⁵ Vnitřní silou této „domácí církve“ je Kristus, který vytváří z rodiny společenství víry, lásky a naděje.¹⁶

Z toho vyplývá, že rodina je první školou křesťanského života, ve které se učí bratrské lásce a především uctívání Boha skrze modlitbu a oběti.¹⁷

Každý člen rodiny v tomto prostředí osobně zakouší odpuštění, lásku a přijetí, které Bůh nabízí.¹⁸

1.2.2 Pojetí rodiny na II. vatikánském koncilu a ve vyjádřeních pokoncilních papežů

Koncilní texty o manželství a rodině představují nové, dynamické pojetí manželství a rodiny. Texty jsou citlivou reakcí na změny životních poměrů a zároveň odpovědí na znamení času. Koncilní pojetí rodiny představuje zásadní zlom v křesťanském pojetí manželství a rodiny, který se rozchází s dosavadním tradičním pojetím.¹⁹

¹¹ Srov. CRABB, L. J. *Manželství je vztah*, s. 104.

¹² Srov. ĎURICA, J. *Manželstvo a rodina v Biblii*, s. 66.

¹³ Srov. KOREC, J., CH. *K manželstvu a rodine*, s. 95.

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 96.

¹⁵ ĎURICA, J. *Manželstvo a rodina v Biblii*, s. 56.

¹⁶ Srov. *YOUCAT: katechismus katolické církve pro mladé*, č. 368.

¹⁷ Srov. KOLÁČEK, J. *Katechismus katolické církve*, čl. 1657.

¹⁸ Srov. CHRISTENSON, L.. *Křesťanská Rodina*, s. 161.

¹⁹ Srov. ŠRAJER, J. a KOLÁŘOVÁ, L. *Gaudium et spes padesát let poté*, s. 173.

Na manželství už se primárně nehledí jako na pohlavní společenství, jehož účelem je plození a výchova dětí. Koncil ho představuje jako „*důvěrné společenství života a manželské lásky*.“²⁰

Svých změn se dostalo i v právní terminologii. Namísto „*manželské smlouvy*“ je použit termín „*manželský svazek*“, který označuje manželské společenství dvou navzájem se darujících osob. Středem tohoto svazku je partnerská láska mezi mužem a ženou, nikoli hierarchicky určená nadvláda muže nad ženou, která byla ještě před koncilem obhajována.²¹

Koncil dále přinesl zásadní změnu do mravního hodnocení manželského pohlavního aktu. Církev před koncilem pohlížela na manželské spojení pouze v kategorii účelovosti, kdy jej brala jen jako akt plození. V koncilním dokumentu *Gaudium et spes* je poprvé řečeno, že manželské spojení bez úmyslu k plození je mravně přístupné a žádoucí a navíc je výrazem vzájemné lásky.²²

Dle učení II. vatikánského koncilu zahrnuje manželská láska dobro celého člověka, čímž dodává zvláštní důstojnost tělesným i duševním projevům a povyšuje je na prvky a známky příznačné pro manželské přátelství.²³

Církev kladla a stále klade velký důraz na hodnotu manželství, ve kterém spatřuje základ rodiny. Tuto tezi potvrzuje i Apoštolská exhortace Jana Pavla II., která uvedla, že: „*Manželské společenství je základ, na kterém se buduje větší společenství rodiny – rodičů a dětí, bratří a sester, příbuzných a jiných spolubydlících*.“²⁴

II. vatikánský koncil se v pastorální konstituci *Gaudium et spes* zabýval otázkou „*jak podpořit důstojnost manželství a rodiny*“. Do středu rodiny postavil lásku, kdy manželství definoval, jak jsem již zmínila, jako „*důvěrné společenství života a lásky*“.²⁵ Pravá manželská láska, která je pozdvižena k účasti na Božské lásce, obsahuje vzájemné darování se, sexuální rozměr a afektivitu v souladu s Božím plánem. Koncilní

²⁰ II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, čl. 48.

²¹ Srov. HÄRING, B. *Einleitung und Kommentar*. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3, s. 429.

²² Srov. II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, čl. 50.

²³ Srov. tamtéž, čl. 49.

²⁴ JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská adhortace*, čl. 21.

²⁵ II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, čl. 48.

dokument také zdůrazňuje zakořenění manželů v Kristu, který vychází vstříc křesťanským manželům svátostí manželství a setrvává s nimi.²⁶

Blahoslavený Pavel VI. prohloubil koncilní nauku o manželství a o rodině zejména encyklikou *Humanae vitae*, kdy ozřejmil vnitřní vztah mezi manželskou láskou a plozením života. Uvedl, že: „*Tato láska od manželů žádá, aby si byli vědomi svého poslání k odpovědnému rodičovství. Dnes na ně právem klade zvláštní důraz, a proto je nutné ho správně chápat. (...). Z tohoto důvodu tedy poslání k odpovědnému rodičovství vyžaduje, aby manželé uznávali svoje povinnosti vůči Bohu, vůči sobě navzájem, vůči rodině a vůči lidské společnosti, a přitom zachovávali správnou hierarchii hodnot.*“²⁷

Svatý Jan Pavel II. věnoval rodině zvláštní pozornost, zejména v apoštolské exhortaci *Familiaris consortio*. Rodinu definoval jako cestu církve. Ozřejmil obecnou vizi povolání muže a ženy k lásce a představil základní linie pro pastorační rodin a úlohy rodiny ve společnosti.²⁸

Papež Benedikt XVI. se ve své encyklice *Deus caritas est* vrátil k tématu pravdy o lásce mezi manželi, která se plně osvětluje jen ve světle Kristovy lásky. Zdůrazňoval, že manželství zakládající se na výlučné a definitivní lásce se stává ikonou vztahu Boha k lidu.²⁹ V encyklice *Caritas in veritate* poukazuje na důležitost lásky jakožto principu života ve společnosti.³⁰

Církevní učení dále říká, že v manželství a v rodině se vytvářejí mnohonásobné meziosobní vztahy – manželský, otcovský, mateřský, dětský a sourozenecký. Každá lidská osoba je tím uváděna do „rodiny lidstva“ a do „rodiny Boží“, kterou představuje církev. Samotná církev je budována křesťanskými manželi a křesťanskými rodinami, které jsou přirozeným místem, v němž se uskutečňuje začlenění lidské osoby do církve.³¹

²⁶ Srov. II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, čl. 48-49.

²⁷ *Humanae vitae: encyklika papeže Pavla VI. : o správném předávání lidského života*, čl. 10.

²⁸ Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská adhortace*, čl. 13.

²⁹ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est: Bůh je láska: encyklika nejvyššího pontifika Benedikta XVI.*, čl. 10.

³⁰ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate: Láska v pravdě: encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*, čl. 44.

³¹ Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská adhortace*, čl. 15.

Svou totožnost a poslání nalézá rodina v plánu Boha Stvořitele a Vykupitele. Posláním je zde myšleno to, co rodina může a musí „*dělat*“. Dějinné úkoly, k jejichž naplňování Bůh povolal každou rodinu, vyplývají z její podstaty. Podstata a úkoly rodiny jsou v zásadě určovány láskou. Posláním rodiny tedy je střežit lásku, zjevovat ji a sdělovat jako živý projev. Všechny zvláštní úkoly, k jejichž naplňování je rodina vybízena, jsou výrazem a konkrétním uskutečněním tohoto základního poslání.³²

Mezi tyto všeobecné úkoly rodiny patří:

- vytváření osobního společenství
- služba životu
- účast na vývoji společnosti
- účast na životě a poslání církve³³

Církev si uvědomuje, že manželství a rodina patří k nejcennějším statkům lidstva. Snad proto, že si je vědoma jejich vysoké hodnoty, cítí církev naléhavost hlásat evangelium, tedy radostnou zvěst, zvláště pro ty, kteří jsou povoláni do manželství a rodiny.³⁴

1.2.3 Pojetí rodiny v dokumentu *Amoris laetitia*

Dokument *Amoris laetitia* obsahuje vzhledem k dosavadnímu církevnímu pojetí manželství několik nových postřehů. V návaznosti na bezprostřední reflexe synodních otců, pojednává tato exhortace o řadě témat. Papež František zdůrazňuje, že jednotu v církvi nelze ztotožňovat s uniformitou. Ne všechny věroučné, morální nebo pastorační diskuse musejí být vyřešeny zásahem magisteria. V církvi je sice nezbytná jednota nauky a praxe, ale to nebrání, aby existovaly různé způsoby interpretace některých hledisek nauky.³⁵ Vzhledem k cíli práce se zvláště zaměřím na manželskou lásku, dialog a naslouchání v rodině, rodinné role, širší okruh rodiny, rodinu jakožto prostředí pro výchovu a pastorační rodiny.

³² Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská adhortace*, čl. 17.

³³ Tamtéž, čl. 17.

³⁴ Srov. tamtéž, čl. 1 a 3.

³⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 3.

1.2.3.1 Manželská láska

V úvodu této podkapitoly nejprve zmíním pojem „svátost manželství“, protože budu vycházet ze slov papeže Františka o lásce, který v souvislosti s tímto termínem nejednou zmiňuje právě svátost manželství.

Svátost manželství je liturgický úkon, ve kterém jsou hlavními osobami pokřtěný muž a pokřtěná žena, kteří se pro tuto svátost rozhodli svobodně.³⁶ Uzavřením svátosti manželství získávají manželé jakousi milost, která je určena ke zdokonalování jejich vzájemné lásky a k posilování jejich nerozlučitelné jednoty.³⁷ Zdrojem této milosti je Kristus.³⁸

Při slavení svátosti manželství se Bůh téměř zrcadlí v manželech, protože do nich vtiskuje své rysy a nezrušitelný charakter své lásky. Tajemstvím svátosti manželství je, že Bůh činí ze dvou lidí jedinou existenci.³⁹

Papež František na manžele pohlíží jako na dvojici s vlastním příběhem lásky, ve které se uskutečňuje prvotní plán,⁴⁰ a to sice, že Stvořitel na začátku učinil lidi jako muže a ženu.⁴¹ Ozvěnou na tento Kristův výrok je starozákonní příkaz: „*Proto muž opustí svého otce i svou matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem*“.⁴²

Dvojice, která miluje a plodí život, se stává skutečným „*uměleckým dílem*“, který je schopen zjevovat Boha stvořitele a spasitele. Plodná láska se tedy stává symbolem hlubokých Božích skutečností.⁴³

Papež František uvádí, že manželství je přátelství, které v sobě zahrnuje vášeň. Vždy je ale zaměřeno ke stále pevnějšímu a intenzivnějšímu svazku, neboť manželství neexistuje jen za účelem plození, ale kvůli projevování, rozvíjení a zrání vzájemné lásky.⁴⁴ Tento zvláštní druh přátelství mezi mužem a ženou získává všeobšáhly ráz uskutečňující se jedinečným způsobem v manželském spojení. Vše se v něm vždy sdílí

³⁶ Srov. KOLÁČEK, J. *Katechismus katolické církve*, čl. 1625.

³⁷ Srov. PAVEL VI. *Lumen gentium: Světlo národů: Věřoučná konstituce o církvi*, čl. 41.

³⁸ II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, čl. 48.

³⁹ Srov. Katecheze: *Ůsservatore Romano*, 5. února 2015. s. 8.

⁴⁰ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 9.

⁴¹ Srov. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Mt 19,4.

⁴² Srov. tamtéž, Gn 2,24.

⁴³ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 11.

⁴⁴ Srov. II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, čl. 50.

ve vzájemné úctě. Tuto tezi potvrdil II. vatikánský koncil, když prohlásil, že láska, která spojuje lidské s božským, přivádí manžele k svobodnému vzájemnému darování, ověřovanému něžným citem a činem, a prostupuje celý jejich život.⁴⁵

Když papež František popisuje lásku v manželství, odvolává se na biblický text, a to sice na slova sv. Pavla z listu Korintským: „*Láska je shovívavá, láska je dobrosrdečná, nezávidí, láska se nevychloubá, nenadýmá, nedělá, co se nepatří, nemyslí jen a jen na sebe, nerozčiluje se, zapomíná, když jí někdo ublíží, má zármutek, když se dělá něco špatného, ale raduje se, když lidé žijí podle pravdy. Láska všechno omlouvá, všemu věří, nikdy nad ničím nezoufá, všechno vydrží.*“⁴⁶

Papež František uvádí, že manželé žijí a pěstují lásku v každodenním životě, ve svém vzájemném vztahu a ve vztahu k dětem. Proto jsou dle něho slova sv. Pavla o lásce důležitá a vyplatí se o nich hlouběji uvažovat.⁴⁷

První vlastností lásky je *shovívavost (trpělivost)*. Shovívavost se projevuje neimpulzivním chováním a schopností nestrhnout se k urážkám. Charakterizuje Boha smlouvy, jenž povolává člověka k napodobování, a to i co se rodinného života týče. Trpělivost se posiluje např. uznáním, že také druhý má právo žít se mnou na této zemi takový, jaký je. Láska v sobě obsahuje i hluboký smysl pro soucit, díky němuž přijímáme druhého jako součást tohoto světa bez ohledu na to, zda se nám líbí jeho chování.⁴⁸

Další vlastností lásky je *dobrosrdečnost*. Slovo dobrosrdečnost je odvozeno od výrazu „*chrestos*“, což znamená dobrý člověk, který svou dobrotu projevuje skutky. Vzhledem k tomu, že tento výraz je přiřazen k předchozímu slovesu, lze jej chápat jako jeho doplnění. Trpělivost, jmenovaná jako první, není tedy zcela pasivní postoj, ale provází ji dynamická a tvořivá interakce s druhými. Sv. Pavel tím ukazuje, že láska prokazuje dobro a pomáhá druhým. Překládá se tedy jako dobrosrdečná.⁴⁹

Dále následuje *závist*. Tímto slovem se označuje smutek z dobra druhého člověka. Pokud má v sobě člověk závist, nezajímá ho štěstí druhých, protože je zaměřený jen na

⁴⁵ Srov. II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, čl. 49.

⁴⁶ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 1 Kor 13,4-7.

⁴⁷ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 90.

⁴⁸ Srov. tamtéž, čl. 95-96.

⁴⁹ Srov. tamtéž, čl. 93.

své vlastní blaho. Rozdíl mezi závistí a láskou spočívá v soustředění se buď na sebe, nebo na ostatní. Jedná se vlastně o naplnění posledních dvou Božích přikázání:⁵⁰ „Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu“.⁵¹

Podle sv. Pavla se láska projevuje také tím, že se *nevychloubá* a *nenadýmá*. Někteří jedinci mají tendence ukazovat svou převahu, aby na druhé udělali jakýsi dojem. Kdo ale miluje, nemá potřebu být středem pozornosti, ale naopak se zajímá o druhé. S chloubou úzce souvisí zmíněné nadýmání se. Tento termín totiž označuje lásku, která není arogantní. Taková láska se projevuje pokorou, díky které se lidé mohou navzájem chápat, odpouštět si a také si sloužit. Podle papeže Františka je důležité, aby křesťané tuto lásku pěstovali k členům svých rodin, kteří jsou málo obeznámeni s vírou, jsou křehcí nebo jsou si méně jistí svým přesvědčením.⁵²

Následujícím znakem lásky je *vlídnost*. Milující člověk je zároveň vlídným člověkem, protože vlídnost je nezadatelný požadavek lásky.⁵³ Sv. Tomáš Akvinský tvrdí, že: „každý člověk je povinen být vlídný k těm, kteří žijí kolem něho“.⁵⁴ Pokud ale v člověku převládá pesimismus, není schopen na druhého hledět vlídným pohledem, protože pesimismus se vyznačuje hledáním chyb a nedostatků na druhých, což mu brání ve vlídnosti.⁵⁵

Láska se také vyznačuje tím, že *nemyslí jen a jen na sebe*. Podobný výrok uvádí sv. Pavel i v jeho následujících biblických textech, kdy říká, že: „Nikdo z vás ať nehledí jenom na vlastní prospěch, ale i na prospěch druhých.“⁵⁶ Ovšem je nutno dodat, že požadavkem lásky k ostatním je nejprve láska k sobě samému. Člověk tedy nemůže milovat druhé, aniž by miloval sám sebe.⁵⁷

⁵⁰ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 95-96.

⁵¹ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Ex 20,17.

⁵² Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 97-98.

⁵³ Srov. tamtéž, čl. 99.

⁵⁴ AKVINSKÝ, T. *Summa theologiae*, q. 114, a. 2, ad 1.

⁵⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 99-100.

⁵⁶ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Flp 2,4.

⁵⁷ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 101.

Lásce je podle sv. Pavla vlastní také to, že se *nerozčiluje*. Vnitřní rozhořčení je projev vnitřního násilí doprovázené agresivitou. Papež František rozlišuje pocit náhlého propuknutí agresivity a souhlas s agresivitou. Odvolává se na slova sv. Pavla: „*Ani když se rozhněváte, nenechte se strhnout k hříchu. Slunce ať nezapadá nad vašim hněvem*“.⁵⁸ Z toho vyvozuje, že žádný den by v rodině neměl skončit bez usmíření.⁵⁹

Dalším charakteristickým znakem pro lásku je *odpuštění*. Odpuštění se zakládá na úsilí o pochopení slabosti druhého člověka a snaze nalézt pro něj omluvu, stejně tak jako když Ježíš na kříži pozvedl hlavu a zvolal:⁶⁰ „*Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí*“.⁶¹ Jsou situace, kdy odpuštění není snadné, ovšem i tehdy je zapotřebí. Život v rodině vyžaduje velký duch sebezáporu a obětí, ale také ochotu k odpuštění a smíření.⁶² Papež František zdůrazňuje důležitost odpuštění, které je zapotřebí i v případě, že se vůči odpouštějícímu zachovali druzí nespravedlivě. Pokud tomu tak nebude, přestane být rodina místem porozumění, podpory a povzbuzení.⁶³

Lásku je možno dále poznat podle toho, že se *raduje, když lidé žijí podle pravdy*. Raduje se tedy z dobra druhého, z uznávání jeho důstojnosti, z oceňování jeho schopností a jeho dobrých skutků. Rodinné společenství musí být takové, aby ti, kteří dosáhnou nějakého úspěchu, věděli, že ostatní členové rodiny se budou radovat a oslavovat s ním. Když se někdo raduje nad úspěchem druhého, čehož si Bůh zvláště cení, oslavuje tím právě nebeského Otce, protože:⁶⁴ „*Bůh miluje radostného dárce*“.⁶⁵

Poslední věta z Pavlova verše popisujícího lásku zní: „*Láska všechno omlouvá, všemu věří, nikdy nad ničím nezoufá, všechno vydrží*“.⁶⁶ Všechny tyto čtyři výrazy obsahují slovo *všechno*. Důrazně se tím podtrhuje opoziční dynamismus lásky schopné čelit veškerému ohrožení.⁶⁷

⁵⁸ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Ef 4,26.

⁵⁹ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 103-104.

⁶⁰ Srov. tamtéž, čl. 105.

⁶¹ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Lk 23,34.

⁶² Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská adhortace*, čl. 21.

⁶³ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 108.

⁶⁴ Srov. tamtéž, čl. 109-110.

⁶⁵ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2 Kor 9,7.

⁶⁶ Tamtéž, 1 Kor 13,7.

⁶⁷ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 111.

U lásky, která *všechno omlouvá*, se předpokládá, že nevyhledává chyby na druhých a nesoudí je. Bůh svůj lid vybízí slovy: „*Nezavrhujte, a nebudete zavrženi*“.⁶⁸ Na jiném místě v Bibli Bůh po lidech žádá: „*Nemluvte špatně jeden o druhém*“.⁶⁹ Manželé, kteří se milují, o sobě zajisté nemluví špatně. Naopak se snaží poukazovat na dobré stránky partnera, ač si jsou vědomi jeho slabostí. Jeho nedostatky berou jako pouhou část, nikoli jako celé bytí partnera. Taková láska mezi manželi žije s nedokonalostí a omlouvá ji.⁷⁰

Dále následuje láska, která *všemu věří*. Z kontextu je patrné, že sv. Pavel nemá na mysli víru z teologického hlediska, ale víru ve významu důvěry. Díky této důvěře mohou lidé žít ve vztahu svobodně. Láska ponechává druhému svobodu. Nejde jí o to, aby měla vše pod kontrolou. Manželé tak mohou při každém setkání sdílet to, co se jim přihodilo mimo rodinný kruh, mohou žít v upřímnosti a transparentnosti. Naopak člověk věčně podezříváný, souzený a nemilovaný se bude takového sdílení zdráhat. Své pády a slabosti bude raději skrývat. Rodina, v níž si členové důvěřují, pomáhá k pěstování vlastní identity a odmítá podvádění a prolhanost.⁷¹

Sv. Pavel dále tvrdí, že *láska nikdy nad ničím nezoufá*. V návaznosti na předchozí důvěru v lásce, se zde jedná o jakousi naději ve změnu člověka k lepšímu. Jde o naději v plném slova smyslu, protože zahrnuje jistotu života za smrtí. Toto tvrzení v sobě zároveň obsahuje přijetí toho, že ne vždy se vše stane podle přání onoho člověka, a že Bůh je schopen i ze špatných věcí vytěžit něco dobrého.⁷²

Následuje láska, která *všechno vydrží*. Taková láska snáší všechna protivenství. Zůstává pevná v nepřátelském prostředí, k čemuž jí pomáhá pozitivní duchovní postoj. V širším slova smyslu se tento výraz označuje jako dynamický a trvalý odpor, který je schopný vyrovnat se se všemi výzvami. Projevuje se hrdinstvím.⁷³ Papež v této souvislosti navazuje na slova Martina Luthera Kinga, který v době svého nejtěžšího pronásledování a ponižování hovořil o smyslu bratrské lásky, kdy hlásal, že: „*Člověk, který tě nejvíc nenávidí, má v sobě něco dobrého. (...) A když se ti podaří podívat se do tváře každého člověka a uvidíš velmi hluboko v jeho nitru to, co náboženství nazývá „Boží obraz“, začni ho navzdory všemu milovat. Nezáleží na tom, co dělá, ty tam vidíš*

⁶⁸ Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Lk 6,37.

⁶⁹ Tamtéž, Jak 4,11.

⁷⁰ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 112-113.

⁷¹ Srov. tamtéž, čl. 114-115.

⁷² Srov. tamtéž, čl. 116-117.

⁷³ Srov. tamtéž, čl. 118.

Boží obraz. ⁷⁴ Papež dodává, že křesťanský ideál, a zejména v rodině, je láska navzdory všemu. Moc lásky je potřeba pěstovat ve společenství rodiny, protože umožňuje bojovat proti zlu, které ji ohrožuje. ⁷⁵

Tímto veršem chtěl sv. Pavel pravděpodobně vyjádřit, že láska není jen pocit, ale je třeba ji vnímat slovem „*milovat*“, což v hebrejštině znamená „*konat dobro*“. ⁷⁶ Aby láska byla co nejvíce plodná, musí se, dle slov sv. Ignáce z Loyoly, projevovat více skutky než slovy. ⁷⁷

Papež František se v souvislosti s láskou v manželství také odvolává na slova sv. Tomáše Akvinského, který říká, že manželská láska je po lásce, která lidi spojuje s Bohem, tím největším přátelstvím. ⁷⁸ Toto spojení se vyznačuje všemi dobrými vlastnostmi dobrého přátelství: snahou o dobro druhého, vzájemností, důvěrností, stálostí apod. Manželství se od běžného přátelství také odlišuje tím, že k tomuto spojení navíc zahrnuje pevné rozhodnutí sdílet a budovat společně celou existenci. ⁷⁹

Manželé vše sdílí ve vzájemné úctě. II. vatikánský koncil toto tvrzení potvrdil, když řekl, že: „*taková láska, spojující lidské s božským, přivádí manžele k svobodnému vzájemnému darování, ověřovanému něžným citem i činem, a prostupuje celý jejich život.*“ ⁸⁰

Když papež dále hovoří o lásce v manželství, věnuje několik zajímavých řádek mladým lidem, kdy se jim snaží popsat význam manželství a důležitost samotného rozhodnutí se pro život v manželství.

Uvádí, že: „*dát manželství ve společnosti viditelnou podobu včetně určitých závazků ukazuje na jeho význam: vypovídá o vážnosti ztotožnění se s druhým, značí překonání mladistvého individualismu a vyjadřuje pevné rozhodnutí, že jeden chce patřit druhému. Uzavření manželství je způsob vyjádření toho, že člověk skutečně*

⁷⁴ Kázání proslovené v baptistickém kostele na Dexter Avenue, 17. listopadu 1957.

⁷⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 119.

⁷⁶ Srov. tamtéž, čl. 94.

⁷⁷ Srov. Duchovní cvičení, Nazírání k nabytí lásky, 230.

⁷⁸ Srov. AKVINSKÝ, T. *On the truth of the catholic faith: summa contra gentiles III*, 123.

⁷⁹ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 123.

⁸⁰ II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, čl. 50.

*opustil rodné hnízdo, aby spřádal jiné pevné svazky a přijal novou odpovědnost k jiné osobě.*⁸¹

Papež toho rozhodnutí vidí jako daleko hodnotnější oproti běžnému partnerství. Na druhou stranu ale poukazuje na určitou dávku rizik, která s sebou nese rozhodnutí se pro život v manželství. Tento závazek lásky má určitou závažnost, a proto rozhodnutí nesmí být ukvapené.⁸²

1.2.3.2 Dialog jako nezbytný způsob utváření lásky

Papež František označuje slovo dialog jako nezbytný způsob, jak v manželském a rodinném životě žít, projevovat a přivádět lásku ke zralosti, který vyžaduje dlouhý proces učení se. Má-li být totiž dialog užitečný, je potřeba mít o čem hovořit, k čemuž je nutné mít vnitřní bohatství. K dosažení a růstu takového bohatství přispívá četba, osobní uvažování, modlitba a zájem o společnost. Pokud se manželé dostatečně nevěnují péči o svého ducha a zanedbávají vztahy s ostatními lidmi, stává se život v rodině endogamní a dialog je ochuzován.⁸³

V souvislosti s dialogem v rodině zdůrazňuje papež tři klíčová slova, která je nutno navzájem používat mezi členy rodiny. Jsou jimi: „*dovol, děkuji, odpusť*“. Papež vybízí, aby lidé nešetřili těmito slovy a aby je opakovali denně, protože mnohé mlčení mezi lidmi tíží.⁸⁴

Pokud členové rodiny umějí žádat o dovolení, naučí se říkat „*děkuji*“ a umějí požádat o odpuštění, pokud si někdo uvědomí, že pochybil, pak panuje v rodině pokoj a radost. Vhodná slova vyřčená ve správnou chvíli chrání a podporují lásku.⁸⁵

Oldřich Matoušek ve svém Slovníku sociální práce uvádí, že komunikace jako synonymum pro dialog, je obecné sdělování informací nebo také sociální jednání, které má stránku obsahovou a stránku vztahovou. Při komunikaci člověk definuje sám sebe a očekává, že tato definice bude opětována.⁸⁶

⁸¹ FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 131.

⁸² Srov. tamtéž, čl. 131-132.

⁸³ Srov. tamtéž, čl. 136, 141.

⁸⁴ Srov. Proslov k rodinám z celého světa, AAS 105, 978-980.

⁸⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 133.

⁸⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 92.

Jistý americký kazatel dokonce dospěl k závěru, že komunikace je základem manželského vztahu. Dle něj na komunikaci závisí úspěch nebo naopak rozpad manželského, ale i jiného vztahu. Podobně jako papež František uvádí, že k rozvíjení komunikace je potřeba komunikace vertikálně s Bohem a horizontálně jednoho s druhým.⁸⁷

Existují různé způsoby komunikace, které ovlivňuje vypělost, pohlaví apod. Komunikaci také ovlivňují různé činitele - např. způsob kladení otázek a odpovídání, tón nebo také čas. U komunikace je mimo jiné potřeba rozvíjet postoje, které jsou projevem lásky, a dialog se tak stává autentičtější. Láska se projevuje pozorností a náklonností, umožňuje překonávat i ty nejtěžší překážky. Zároveň napomáhá k tomu, že člověk lépe pochopí, co mu druzí chtějí vyjádřit nebo vysvětlit.⁸⁸

Základem úspěšného dialogu je klidné, vyrovnané a sebejisté vystupování.⁸⁹ Pro dialog je ale také velice důležité trpělivé a pozorné naslouchání. To vyžaduje jisté ovládnání se namísto okamžitého sdělování vlastního názoru. Aby člověk mohl naslouchat, musí umět setrvat ve vnitřním mlčení, oprostít se od spěchu, odložit osobní záležitosti všedního dne a tím vytvořit prostor k naslouchání. Mnohdy manželé ani nepotřebují slyšet nějakou radu, ale místo toho jen chtějí, aby jim někdo naslouchal a soucítil s nimi.⁹⁰

Papež lidi vybízí, aby rozvíjeli schopnost dávat druhému opravdovou důležitost. Tedy uvědomovat si hodnotu druhé osoby, s čímž souvisí uznání jeho práva na existenci, na štěstí v jeho životě. Klíčové je přesvědčení, že každá osoba má něco, čím může přispět. Má totiž jiné životní zkušenosti, dívá se na věci z jiného hlediska a má jiné schopnosti. Východiskem k prohloubení dialogu je pochopení hloubky srdce druhého člověka a rozpoznání, co ho dokáže nadchnout.⁹¹

Důležité je, aby člověk dokázal vyjádřit své pocity, aniž by druhého nějak zranil. Dále je potřeba používat způsob řeči, který druhý snadněji přijme či toleruje. Také je

⁸⁷ Srov. VENDEN, M. L. *Více si povídat, více milovat: komunikace jako základní princip manželství i duchovního života*, s. 7-8.

⁸⁸ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 136 a 140.

⁸⁹ Srov. NOVÁK, T. *Asertivita v manželství a v rodině*, s. 45.

⁹⁰ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 137.

⁹¹ Srov. tamtéž, čl. 138.

značně důležitá schopnost kritizovat tak, aby si člověk nevybíjel hněv, a vyhýbat se moralizování se záměrem zraňovat druhou osobu.

1.2.3.3 Role otce, matky a dětí

Role otce

Otec je v Bibli zobrazován jako dělník, který prací svých rukou zajišťuje pro rodinu blahobyt a pokoj.⁹² Jeho práce, která je základní součástí důstojnosti člověka, nejen zajišťuje rodinu, ale zároveň napomáhá rozvoji společnosti. Papež František se při popisu role otce obrací na slova nedávné biskupské synody, která uvádí, že úkolem otce je dále plnit roli ochránce a opory rodiny. Řada mužů si je vědoma důležitosti této role a patřičně se podle této úlohy chová. V případě nepřítomnosti otce v rodině je rodinný život těžce zasažen. Dětem chybí vhodný vzor otcovského chování. Jeho nepřítomnost značně ovlivňuje výchovu dětí a jejich začlenění se do společnosti.⁹³

Bůh postavil do rodiny otce, aby: „*byl blízko manželce, aby s ní sdílel všechno, radosti a bolesti, námahy a naděje. A aby byl blízko dětem při jejich vyrůstání.*“⁹⁴ Tímto projevuje hodnotné vlastnosti svého mužství.

Otec v rodině představuje významnou autoritu. V současné době už se ale na takovou autoritu pohlíží s určitým podezřením. Rodiče, ale i ostatní dospělí, zažívají nezdvorné chování dětí. Problémem dnešní doby je přílišná soustředěnost otců na sebe, své zájmy a svou práci, čímž dochází k omezování právě tak významné autority otce a zároveň má nepřítomnost otců závažný dopad na rodinný život v oblasti citové, fyzické, duchovní a poznávací.⁹⁵

Role matky

O roli matky se zmiňuje biblická kniha *Příslaví*, ve které je popisována každodenní práce ženy. Hovoří o znamenité ženě, které manžel důvěřuje. Na svého muže je po všechny dny svého života hodná. Práce rukama je pro ni radostí. Je moudrá, vlídná, pečuje o domácnost a je štedrá k chudým a ubohým. Za svou práci obdrží chválu manžela i dětí.⁹⁶

⁹² Srov. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Žl 128,2.

⁹³ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 28.

⁹⁴ Katecheze: *L'Osservatore Romano*, 5. února 2015. s. 8.

⁹⁵ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 28.

⁹⁶ Srov. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Př 31, 10-28.

Papež František uvádí, že: „každý člověk vděčí za svůj život matce a mnoho jí vděčí téměř vždycky za svůj další život, za lidskou a duchovní formaci“.⁹⁷ Matky často dětem předávají nejhlubší smysl žití víry, a to v prvních modlitbách a v prvních projevech zbožnosti. Společnost bez matek by byla bezpochyby nelidská, protože matky dokážou být za každé situace svědky něhy, obětavosti a morální síly. Snad právě pro své vlastnosti mají matky svědčit o kráse života.⁹⁸

Matka by měla pomáhat dětem růst v důvěře a poznávat dobro světa, který ho přijímá. Tím se rozvíjí vědomí vlastní hodnoty dítěte.⁹⁹

Oba rodiče, matka i otec, jsou spolupracovníky lásky Boha a jejich úkolem je ukazovat svým dětem mateřskou a otcovskou tvář Boha.¹⁰⁰ Hned po svém narození začínají děti přijímat duchovní dar, čímž je jistota, že jsou svými rodiči milovány. „*Tato láska jim je projevována darováním osobního jména, sdílením jazyka, dorozumíváním se pohledem a zářivými úsměvy. Tím se učí, že krása mezilidského vztahu směřuje k naší duši, hledá naši svobodu, přijímá různost druhého, uznává ho jako partnera v dialogu a váží si ho (...) A to je láska, která přináší jiskru lásky Boží!*“¹⁰¹

Role dětí

„Zatímco rodiče jsou pro dům základem, děti jsou jakoby „živé kameny“.¹⁰² Děti by v životě rodiny měly zaujímat první místo. Jsou Božím požehnáním, které lidem připomíná, že jsou syny a dcerami. Díky tomu si lidé připomínají, že život si nedali oni sami, ale že jej dostali.¹⁰³

Oproti rodičům, kteří mají odpovědně konat výchovné poslání, jsou děti volány k uskutečňování příkázání: „*Cti svého otce i matku*“.¹⁰⁴ Slovesem *ctít* se rozumí vykonávání veškerých rodinných a společenských povinností, které nesmí být opomíjeny z domnělých náboženských důvodů.¹⁰⁵

⁹⁷ FRANTIŠEK, Generální audience. 7. ledna 2015.

⁹⁸ Srov. Katecheze: *ŁOsservatore Romano*, 5. února 2015. s. 8.

⁹⁹ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 175.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž, čl. 172.

¹⁰¹ Katecheze: *ŁOsservatore Romano*, 5. února 2015. s. 8.

¹⁰² FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 14.

¹⁰³ Srov. František, Generální audience. 8. ledna 2015.

¹⁰⁴ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Ex, 20,12.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, Mk 7,11-13.

Evangelium připomíná, že děti nejsou majetkem rodiny, ale že mají svoji vlastní životní cestu. Sám Ježíš sdělil jako dvanáctiletý chlapec svým rodičům, že jeho poslání je něco, co přesahuje jeho dějinnou rodinu. Ježíš poukazuje na potřebu pěstování jiných hlubších svazků, a to i ve vztazích k vlastní rodině. Na druhé straně Ježíš představuje děti dospělým jako jejich učitele, když říká:¹⁰⁶ „*Amen, pravím vám: Jestliže znovu nebudete jako děti, jistě nevejdete do nebeského království. Kdo se tedy poníží jako toto dítě, ten je v nebeském království největší.*“¹⁰⁷

1.2.3.4 Širší okruh rodiny

„*Jedním z nejzávažnějších a nejnaléhavějších úkolů křesťanské rodiny je pečovat o mezigenerační svazky pro předávání víry a základních životních hodnot.*“¹⁰⁸

Papež František uvádí, že malé rodinné jádro by nemělo být odlučováno od širší rodiny. Jedná se o rodiče, tety a strýce, sestřenic a bratrance, ale také o sousedy. Tato široká rodina pomáhá např. při výchově dětí a zároveň může duchovně obohacovat.¹⁰⁹ Nelze jej přehlížet, protože láska mezi členy rodiny (myšleno mezi rodiči a dětmi, bratry a sestrami, příbuznými a spolubydlíci) je oduševňována a poháněna trvalou dynamikou, která pomáhá utvářet z rodiny hlubší a těsnější společenství, které je základem rodiny.¹¹⁰

Povoláním širší rodiny je mít otevřenou náruč pro lidi, kteří potřebují pomoc. Její členové by měli přijímat svobodné a osamělé matky, které pečují o své děti zcela samy, vdovy, sirotky, lidi s různými omezeními, mladé lidi trpící závislostmi, nemocné, kteří se svou nemocí bojují sami a další lidi, kteří se ocitli v náročné životní situaci.¹¹¹

Papež František věnuje zvláštní pozornost prarodičům, kteří představují jakýsi spojovací článek mezi generacemi. Často jsou těmi, kteří svým vnoučatům předávají důležité hodnoty, díky nimž mohou být vnoučata uvedena do života křesťana.¹¹² Prarodiče jsou živou pamětí a jejich vyprávění má velký přínos zvláště pro mladé lidi.

¹⁰⁶ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 18.

¹⁰⁷ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Mt 18, 3-4.

¹⁰⁸ JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská adhortace*, čl. 17.

¹⁰⁹ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 11.

¹¹⁰ Srov. JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská adhortace*, čl. 18.

¹¹¹ Srov. Katecheze: *Ůsservatore Romano*, 8. října 2015. s. 8.

¹¹² Srov. *Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka*, čl. 18.

Uvádí je do dějin vlastní rodiny, bydliště a vlasti. Rodina, která uchovává vzpomínky, je rodina s budoucností. Oproti tomu rodina, která si neváží prarodičů, je rodinou v rozpadu.¹¹³

Papež František uvádí, že „*láskyplné propojení generací je zárukou budoucnosti a je také zárukou vpravdě lidských dějin.*“¹¹⁴

1.2.3.5 Rodina jako prostředí pro výchovu

„Začátek veškeré výchovy znamená:

*mít čas pro dítě,
mít mnoho času pro dítě,
mít více času pro dítě
než sám pro sebe.“*

Karl Hesselbacher

Rodina je místem, kde se člověk učí. Učí se vztahům k blízkým, k vzájemnému sdílení, naslouchání, k hodnotám a mnohému dalšímu. Smyslem výchovy je naučit děti vnímat svět jako rodinné prostředí, tzn., aby uměly „*bydlet*“ nejen doma, ale i mimo něj.¹¹⁵

Dle papeže Františka je výchovná role rodiny důležitá a velice složitá, proto jí věnuje značnou pozornost.

Vzhledem k závažnosti této role je nutné, aby rodiče přijali a naplňovali úkol výchovy vědomě a odpovědně. Výchovná odpovědnost znamená probouzet v dětech důvěru a úctu, a to především vlastním příkladem. Výchovná rodičovská role obnáší i výchovu vůle dětí, učení je k dobrým návykům a rozvíjení jejich afektivních sklonů k dobru. Díky dobrým návykům získaných v dětství si jedinec osvojuje hodnoty, které se projevují zdravým a žádoucím chováním.¹¹⁶

¹¹³ Srov. Katecheze: *ŁOsservatore Romano*, 5. března 2015. s. 8

¹¹⁴ Tamtéž, 11. února 2015. s. 8.

¹¹⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 276.

¹¹⁶ Srov. tamtéž, čl. 263-266.

Vlivem rychlého technologického rozvoje, ke kterému v současné době dochází, se výchovný proces mění. Někdy výchova vypadá jako snadná rodičovská role, jindy se naopak jeví jako náročnější. Dobré využívání moderních prostředků komunikace a zábavy může rodině pomáhat k udržování kontaktu se členy, kteří žijí daleko od rodiny. Mohou se snadno kontaktovat a např. pomáhat řešit aktuální problémy.¹¹⁷

Papež František se zmiňuje i o etické výchově dětí. V rámci ní by se po dětech měly vyžadovat jen ty úkoly, které jsou schopny snést. Začíná se malými kroky, které jsou děti schopny pochopit a ocenit. Etický rozvoj člověka vyžaduje víru, že rodiče jsou hodni důvěry. Etická výchova se provádí aktivními metodami a výchovnými rozhovory s dětmi, ve kterých si osvojují svůj způsob řeči a vnímavost. Smyslem je, aby nikoli rodič, ale dítě samo našlo význam důležitých hodnot, principů a norem.¹¹⁸

Významnou úlohu hraje při výchově dětí trest. Smyslem trestu je uvědomění si nesprávného jednání. Děti musejí být za zlé chování potrestány, ovšem vždy je potřeba trestat s láskou, nikoli se nechat unést hněvem.¹¹⁹

Výchovná role zahrnuje i výchovu k víře, která je dle papeže nutná. Rodina je první školou lidských hodnot a rodiče jsou tak prvními, kteří mohou a měli by předávat dětem víru. Prvním krokem je křest dětí, který je vstupní branou do života víry. Sv. Augustin říkal, že matky, které přinášejí své děti ke křtu, jsou spolupracovnicemi při posvátném „porodu“.¹²⁰ Předpokladem pro předávání víry dětem je samotná víra rodičů. Nejprve oni sami musejí plně důvěřovat Bohu a zakoušet ho ve svém životě, pak teprve mohou předávat svou víru dalšímu pokolení.¹²¹

Výchova ve víře vyžaduje pozornost rodičů. Víru nesmějí vnucovat, ale svobodně nabízet. Pro děti jsou důležitá gesta a vyprávění. O něco významnější je ale modlitba rodičů, ve které děti vidí jejich plnou odevzdanost Bohu a všímají si, jak je pro ně důležitá.¹²²

¹¹⁷ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 67.

¹¹⁸ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 263-264.

¹¹⁹ Srov. tamtéž, čl. 269.

¹²⁰ Srov. AUGUSTINE. *De sancta virginitate*, 7, 7: PL 40, 400.

¹²¹ Srov. Katecheze: *L'Osservatore Romano*, 27. srpna, s. 8.

¹²² Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 288.

1.2.3.6 Pastorage rodiny

Člověk je bytostí bio-psycho-sociálně-spirituální. Ona poslední dimenze člověka bývá často opomíjena. Právě pastorační péče napomáhá k rozvíjení této dimenze.

Pastorage je péče o duchovní směřování lidí, kterou organizuje církev. Slovo „*pastorage*“ je odvozeno od řeckého „*poimen*“, což znamená „*pastýř*“. Smyslem pastorage je pomáhat lidem s řešením jejich problémů ve světle evangelia.¹²³

Církev se snaží doprovázet rodiny k objevování těch nejlepších cest k překonávání nesnází, které je v průběhu jejich života čekají. Zároveň chce pomáhat rodinám, aby objevovaly a přijímaly kříž, který je nejednou potká.¹²⁴

Papež František uvádí, že pastorační péče o rodinu, ke které přispívá především farnost, musí vést k zakoušení toho, že „*evangelium rodiny je odpovědí na nejhlubší očekávání lidské osoby: na její důstojnost a na plnou realizaci ve vzájemnosti, ve společenství a v plodnosti*“.¹²⁵ Nejedná se pouze o představení nějakých norem, ale o nabízení hodnot a následné odpovídání na touhu po hodnotách, které je v současné době nejvíce zaznamenáno ve velmi sekularizovaných zemích.¹²⁶

Pastorační péče o rodinu musí být vnitřně utvářena četbou Bible při modlitbě i v církevním společenství, a teprve pak mohou být členové domácí církve nějakým způsobem formováni. Bible nepodává jen radostnou zvěst pro soukromý život lidí, ale je i kritériem pro posouzení různých životních výzev pro rodinný život.¹²⁷

Dokument *Amoris laetitia* předložil několik pastoračních výzev, o kterých se diskutovalo během synodu. Ve třetí kapitole se jim budu věnovat podrobněji.

¹²³ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 142.

¹²⁴ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 56.

¹²⁵ *Relatio Synodi*, 2014, čl. 33.

¹²⁶ Srov. tamtéž, 2014, čl. 33.

¹²⁷ Srov. tamtéž, 2014, čl. 34.

2 Sociální patologie rodiny

S ohledem na cíl diplomové práce je třeba v této kapitole představit rodinu také jako zdroj vzniku sociálně patologických jevů, zabývat se patologickými jevy spojenými s prostředím rodiny a jejich možným řešením v sociální práci, spolu s objasněním role sociálního pracovníka ve vztahu k problémové rodině.

2.1 Rodina jako zdroj vzniku sociálně patologických jevů

Rodina je místem primární socializace. Dochází v ní k uspokojování potřeb a zároveň tvoří zázemí pro rozvoj seberealizace a identity jedince.¹²⁸ Protože rodina nabízí identifikační vzory pro role do budoucna, je označována jako nejvýznamnější socializační činitel. V rodině dochází k regulaci chování jedince, k seznámení se se sociálními normami a také v ní dochází k vytváření hodnotového systému dané společnosti.¹²⁹

Z hlediska společnosti plní rodina následující funkce:¹³⁰

- Biologicko-reprodukční – tato funkce zahrnuje plození a uspokojování sexuálních potřeb.¹³¹ Je jedním z nejobvyklejších a nepříjemnějších důvodů pro existenci rodiny. Vlivem rozvoje v oblasti medicíny ale rodina ztrácí svoji nezastupitelnou úlohu reprodukce.¹³²
- Ekonomická – tato funkce označuje hospodaření a materiální zabezpečení. Vzhledem k současnému systému sociálních podpor může i tuto funkci za rodinu převzít společnost.¹³³
- Socializačně-výchovná – u této funkce se předpokládá, že rodina je primární socializační činitel. Zahrnuje i předávání kulturních hodnot. I tato funkce je nahraditelná, a to sice školními a jinými institucemi.¹³⁴
- Emocionální - funkce, která se postupně mění, tvoří mezičlánek mezi společností jako celkem a jedincem. Jejím smyslem je naplnění citových potřeb, jako např. potřeby zázemí, podpory a důvěrnosti.¹³⁵

¹²⁸ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 15.

¹²⁹ Srov. VÝROST, J. a SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*, s. 50.

¹³⁰ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 12.

¹³¹ Srov. KAJANOVÁ, A. *Sociální patologie: vybrané kapitoly*, s. 27.

¹³² Srov. VÝROST, J. a SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I.*, s. 325.

¹³³ Srov. tamtéž, s. 326.

¹³⁴ Srov. KAJANOVÁ, A. *Sociální patologie: vybrané kapitoly*, s. 28.

Rodiny, které naplňují všechny uvedené funkce a zajišťují prospěšný vývoj dítěte, jsou označovány jako funkční. Pokud rodina některou z těchto výše uvedených funkcí neplní, může to mít za následek negativní vývoj, poruchy chování a vznik sociálně patologických jevů v rodině. Vztahy mezi rodiči bývají napjaté a doprovázené hádkami. Tato rodina je označována jako dysfunkční nebo afunkční.¹³⁶

2.2 Jednotlivé sociálně patologické jevy v rodině

Následně představím a stručně charakterizuji konkrétní sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny.

2.2.1 Poruchy výchovných stylů

Rodiče nesou velkou odpovědnost za výchovu svých dětí. Jejich výchova ovlivňuje i budoucí generace.

Existují určité chybné výchovné vlivy, které mohou vést k problémům v sebepojetí a sebevyjádření jedince nebo také k neschopnosti vyrovnávat se s náročnými životními situacemi produktivním způsobem.¹³⁷ Mnohé chybné výchovné vlivy mají za následek delikventní chování dětí projevující se výtržnictvím, krádežemi, užíváním drog, až po patologické hráčství a pohlavní zneužívání.

Zdeněk Matějček rozdělil nevhodné výchovné styly do následujících sedmi skupin:

- Zvrhující – tento výchovný styl se vyskytuje především v rodinách, do kterých se narodilo nechtěné dítě, jež je vědomě či nevědomě odmítáno. Dítě rodičům připomíná nějakou nepříjemnou životní zkušenost. Papež František upozorňuje rodiče a další členy rodiny na to, aby své dítě, které přišlo na svět nechtěně, přijali jako dar od Boha a patřičně se podle toho chovali. Je nutné předejít tomu, aby si dítě myslelo, že na svět přišlo omylem a má menší, či dokonce žádnou, hodnotu.¹³⁸
- Zanedbávající – tento styl výchovy může souviset se syndromem CAN. Jedná se o lhostejný přístup rodičů k dítěti, který není doprovázen žádnými citovými

¹³⁵ Srov. VÝROST, J. a SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I.*, s. 327.

¹³⁶ Srov. MATĚJČEK, Z. a DÝTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*, s. 58.

¹³⁷ Srov. Jedlička, R. *Nevhodná výchova, stres a možnosti prevence psychosomatických poruch*, s. 149.

¹³⁸ Srov. Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 9. dubna 2015, s. 8.

projevy. Dítěti v budoucnu dělá problém komunikace s ostatními a je slabší vůči emočně náročnějším situacím.¹³⁹

- Rozmazlující – dítěti nejsou stanoveny hranice, čímž upadá autorita rodičů. Papež František se ve svém dokumentu zmiňuje o tomto problému. Uvádí, že v dnešní době, kdy dochází k rychlému rozvoji technologií, je důležité, aby rodiče učili své děti schopnosti čekat. Myslí tím rozvíjení schopnosti rozlišovat rozličné způsoby myšlení a umění nepřenašet digitální rychlé tempo do svého života. Pokud dítě postrádá schopnost čekat, stává se bezohledným a středem jeho pozornosti je především uspokojování vlastních potřeb.¹⁴⁰
- Úzkostný a protektivní - rodiče mají nadměrné obavy o dítě, a tak mu zakazují jeho aktivity, což může vést k permanentní frustraci dítěte.¹⁴¹ Papež František uvádí, že přehnaná péče není výchova. Pokud rodič musí nutně vědět o každém kroku svého dítěte, nebude si dotyčné dítě v budoucnu vědět rady s výzvami. Není tak důležité, kde se fyzicky dítě nachází, ale kde se vyskytuje v existenciálním smyslu s ohledem na jeho životní cíle a přání.¹⁴²
- Zaměřený na dokonalost dítěte – tento výchovný styl se nejčastěji objevuje u rodičů, kteří své dítě používají jako prostředníka pro kompenzaci svých neúspěchů. Je zde riziko nadměrné frustrace dítěte, za kterou může neschopnost rodičů reálně zhodnotit schopnosti dítěte.
- Protekční – na rozdíl od předchozího stylu se tento odlišuje tím, že rodiče jsou pro dítě pomocníky k dosažení úspěchu.¹⁴³

¹³⁹ Srov. LABUSOVÁ, E. *O nevhodných přístupech v rodičovské výchově, psychickém násilí a jeho vlivu na vývoj dítěte* [online].

¹⁴⁰ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 275.

¹⁴¹ Srov. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 65.

¹⁴² Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 261.

¹⁴³ Srov. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 66.

2.2.2 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte je označován jako syndrom CAN (Child Abuse and Neglect). Projevuje se jako poškození tělesného, duševního a společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby a je v dané společnosti nepřijatelné.¹⁴⁴ Dotyčné dítě trpí zanedbáváním podstatných životních potřeb. Ublíživání může mít různé formy, proto rozlišujeme problémy vzniklé deprivací, týráním a zneužíváním.

Týrání

Týrání se nejčastěji vyskytuje v rodinách, kde jsou vztahy mezi členy narušené. U týrajících rodičů se může vyskytovat zvýšený sklon k násilným reakcím, nebo se příliš soustředí na své problémy a zájmy, nestojí o děti či mají zvýšenou potřebu moci nad dítětem. Značná část týrajících rodičů má negativní zkušenosti z dětství.¹⁴⁵

Týrání může být fyzické nebo psychické. Do fyzického týrání patří veškeré nepřiměřené akty násilí na dítěti, které mohou mít za následek tělesné zranění, trvalé poškození dítěte, v krajním případě vedou až ke smrti dítěte. Rovněž do této oblasti spadají pravidelné tělesné tresty.¹⁴⁶

Psychické týrání se může vyskytovat samo o sobě nebo je také přítomno u ostatních kategorií syndromu CAN. Projevuje se nejčastěji nadávkami, ponižováním, výhrůžkami, citovým vydíráním, šikanováním apod.¹⁴⁷

Zneužívání

Za sexuální zneužití dítěte se považuje „*nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo se s dítětem dostal do nějakého styku. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný nebo dobrovolný pracovník či cizí osoba.*“¹⁴⁸

¹⁴⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 593.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 595.

¹⁴⁶ Srov. FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, s. 161.

¹⁴⁷ Srov. tamtéž, 161.

¹⁴⁸ DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 50.

Zneužívající jsou nejčastěji muži, kteří mají odlišné sexuální zaměření, jsou morálně narušení a sexuálně nevyzrálí nebo ztrácejí schopnost kontroly pudového jednání. Naopak zneužívanými bývají nejčastěji svůdné dívky a postižené či nějak znevýhodněné děti.¹⁴⁹

Zanedbávání

Zanedbané dítě se ocitá v situaci, kdy je akutně ohroženo nedostatkem podnětů důležitých ke svému zdravému fyzickému a psychickému rozvoji. Zanedbanost v konkrétním případě určitého dítěte je možno posuzovat jen s přihlédnutím k širším společenským souvislostem. Musí se brát v potaz stav dané společnosti, kulturní úroveň, hodnotový systém, tradice, zvyky apod.¹⁵⁰

Mezi základní oblasti zanedbávání patří:

- Tělesná oblast – zahrnuje neuspokojování fyzických potřeb, nedostatečné materiální zajištění.
- Citová oblast – neuspokojování emocionálních potřeb.
- Bezpečí – absence nějakého dozoru.
- Seberealizace – nedostatečná výchova a vzdělání.¹⁵¹

2.2.3 Deprivace a subdeprivace v rodině

Dalšími patologickými jevy v souvislosti s prostředím rodiny jsou deprivace a subdeprivace. Jako deprivace je označován „stav nedostatečného uspokojování potřeb, a to v podobě absolutní deprivace, kdy nejsou uspokojovány základní existenční potřeby pro přežití, nebo v podobě relativní, kdy člověk hodnotí svoji životní situaci ve srovnání s jinými lidmi nebo skupinami jako nepříznivou.“¹⁵²

V rodinách nejčastěji dochází k citové a sociokulturní deprivaci. Citová deprivace je následkem nedostatečných emočních podnětů a nestabilního vztahu dítěte s matkou, čímž dochází ke snížení pocitu bezpečí. Citové strádání má nepříznivý vliv na celkový rozvoj osobnosti dítěte, na jeho vztah k ostatním lidem, ale i k sobě samému. Citově

¹⁴⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 596.

¹⁵⁰ Srov. DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 62.

¹⁵¹ Srov. FISCHER, S. a ŠKODA, J. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*, s. 162.

¹⁵² MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 48.

deprivované děti bývají emočně ploché, dělá jim potíže orientovat se ve vlastních pocitech a jejich rozumové schopnosti bývají nedostatečně využívány.¹⁵³

Sociokulturní deprivace souvisí s nedostatkem podnětů, které by podporovaly rozvoj dítěte.¹⁵⁴ Dítě je příliš málo v kontaktu s ostatními lidmi. Může k tomu přispět nadměrná tendence rodičů izolovat své dítě, která mu pak znemožňuje styk s ostatními lidmi. Sociokulturní deprivaci trpí často i lidé dlouhodobě nemocní.¹⁵⁵

Mírnější, avšak častěji se vyskytující, variantou deprivace je subdeprivace, která se nejčastěji projevuje po citové stránce. Vyskytuje se většinou u dětí z materiálně dobře zabezpečených rodin, jejichž rodiče bývají pracovně vytíženi a dochází tak k nedostatečné interakci mezi rodiči a dítětem. Rodiče nemají pochopení pro potřeby a pocity dítěte a často k němu mají sníženou akceptaci, kdy jej nadměrně kritizují. Děti mohou být do budoucna méně odolné vůči biologickým zátěžím, častěji trpí nemocemi, mají méně příznivé vztahy s vrstevníky a jejich školní prospěch bývá horší.¹⁵⁶

2.2.4 Domácí násilí

Za domácí násilí je považováno násilí mezi blízkými osobami, které se od ostatních forem liší právě touto skutečností a vyznačuje se následujícími znaky: dochází k němu opakovaně, skrytě a jeho intenzita se stupňuje.¹⁵⁷

Domácí násilí se může vyskytovat mezi dospělými a dětmi, mezi sourozenci, partnery nebo se jedná o násilí dětí k prarodičům.¹⁵⁸ Dopouštějí se ho osoby, které k němu mají konstituční sklon, popř. mají s násilím zkušenosti z dětství.¹⁵⁹ Tyto osoby se ve společnosti obvykle chovají jinak než v rodině, což obvykle působí zmatek, který oběti znesnadňuje jeho pozici. Oběť se pak bojí nedůvěry ostatních, kteří mají s násilníkem jiné zkušenosti.¹⁶⁰

Domácí násilí se objevuje v různých formách. Nejčastěji začíná psychickým násilím, které se projevuje zastrašováním, ponižováním, vyhrožováním, vydíráním

¹⁵³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 597-599.

¹⁵⁴ Srov. KAJANOVÁ, A. *Sociální patologie: vybrané kapitoly*, s. 33.

¹⁵⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 54.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 603-604.

¹⁵⁷ Srov. MARKOVÁ, E., VENGLÁŘOVÁ, M. a BABIAKOVÁ, M. *Psychiatrická ošetrovatelská péče*, s. 178.

¹⁵⁸ Srov. SOCHŮREK, J. *Úvod do sociální patologie*, s. 130.

¹⁵⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 56.

¹⁶⁰ Srov. SOCHŮREK, J. *Úvod do sociální patologie*, s. 135.

apod., a poté dochází k fyzickému napadání. Další formou je sociální násilí, které se vyznačuje izolací oběti od širšího příbuzenstva a přátel. Dále se objevuje ekonomické násilí, při kterém dochází k zamezení finančních prostředků k oběti a tím pádem vzniká závislost oběti na agresorovi. Poslední formou je sexuální násilí,¹⁶¹ které se projevuje nucením oběti ke svlékání, k sexuálnímu styku, vymáhání sexuálních praktik, nucení k prostituci apod.¹⁶²

Mezi příčiny domácího násilí patří:

- Důvody tradiční a celospolečenské – vychází z dominantního postavení otce jakožto hlavy rodiny a až na výjimku fyzického násilí k ženám má ve společnosti široký toleranční limit.
- Důvody sociální - mezi které patří nezaměstnanost, nedostatek finančních prostředků, nízké vzdělání, nízké postavení ve společnosti apod.
- Důvody rodinné – jsou jimi předepsané role v rodině a podřízenost. Násilník je přesvědčen, že jen on může rozhodovat o své rodině.
- Důvody osobnostní – souvisí s charakterem násilníka a oběti. Svou roli zde hraje i interakce mezi násilníkem a obětí.¹⁶³

2.2.5 Další problémy spojené s rodinou

Existuje řada problémů spojených s prostředím rodiny. Vzhledem k cíli práce v této podkapitole zmíním pouze ty, kterým se věnuje papež František v dokumentu *Amoris laetitia*.

2.2.5.1 Rodina s osobou drogově závislou

Drogou rozumíme „*surovinu nerostného, rostlinného nebo živočišného původu, která je po vpravení do lidského organismu schopná vyvolat psychickou nebo fyzickou závislost*“.¹⁶⁴

„*Drogová závislost je psychický a někdy i fyzický stav vyplývající ze vzájemného působení mezi živým organismem a drogou, charakterizovaný změnami chování a jinými reakcemi, které vždy zahrnují nutkání brát drogu stále anebo pravidelně pro*

¹⁶¹ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*, s. 109.

¹⁶² Srov. SOCHŮREK, J. *Úvod do sociální patologie*, s. 134.

¹⁶³ Srov. tamtéž, s. 132-133.

¹⁶⁴ BREZÁK, J., ONDREJKOVIČ, P. *Sociálna patológia*, s. 165.

její psychické účinky a někdy i proto, aby se zabránilo nepříjemnostem z její nepřítomnosti.“¹⁶⁵ Drogy jsou problémem „sociálním, zdravotnickým a kriminologickým“.¹⁶⁶

V souvislosti s drogovou závislostí je potřeba zmínit skutečnost, že v poslední době dochází k rychlému vzestupu i jiných patologických závislostí. Jedná se především o workoholismus, patologické hráčství a závislost na internetu. Jozef Liba upozorňuje na mnohoznačnost pojmu „drogová závislost“. Závislost charakterizuje jako soubor příznaků a symptomů, které se vyvíjejí následkem působení určitého podnětu na organismus nebo psychiku, ale především při absenci tohoto podnětu.¹⁶⁷

Drogy vyhledávají především zvýšeně citliví, úzkostní a zranitelní lidé potýkající se s problémy, které neumí vyřešit. Často se také jedná o jedince s různými anomáliemi psychiky. Značný vliv má i jejich sociální prostředí. K drogám se častěji uchylují lidé žijící v rodině, která jim neposkytuje potřebnou podporu, anebo je v dané rodině nějaký člen již drogově závislý.¹⁶⁸

2.2.5.2 Rodina se zdravotně znevýhodněnou osobou

Na rodinu, v níž je některý člen zdravotně postižený, je nutno nahlížet v různých úrovních. Nejprve je třeba zjistit, jaká je životní situace dané rodiny. Dále, jak se rodina vyrovnává a jak prožívá přítomnost zdravotně postiženého člena a jak se podílí na jeho vývoji. Na základě těchto hledisek lze zhodnotit, kterou odbornou pomoc rodina potřebuje.¹⁶⁹

Život rodiny se zdravotně postiženým dítětem je do jisté míry odlišný od života ostatních rodin. Zdravotně postižené dítě nejčastěji představuje pro rodiče neočekávanou zátěž. V některých případech už rodiče ví předem, že jejich dítě bude trpět nějakým postižením. Čím dříve se rodiče tuto skutečnost dozví, tím více se změní jejich rodičovský postoj.¹⁷⁰ Postoj rodičů ke skutečnosti, že mají zdravotně postižené dítě, je u řady z nich rozdílný. Vyplývá z přijetí nebo nepřijetí této skutečnosti. Mezi nejvýraznější typy rodičovských postojů patří:

¹⁶⁵ PAVÚK, A. *Primárna prevencia drogových závislostí na základných a stredných školách*, s. 10.

¹⁶⁶ DAVENPORT-HINES, R. *Honba za zapomněním: světové dějiny narkotik: 1500-2000*, s. 11.

¹⁶⁷ Srov. LIBA, J. *Zdravie, drogy a drogová závislosť*, s. 74.

¹⁶⁸ Srov. SOCHŮREK, J. *Úvod do sociální patologie*, s. 110.

¹⁶⁹ Srov. BARTOŇOVÁ, M. *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice*, s. 101.

¹⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 103.

- Přirozený rodičovský postoj – zdravá podpora života dítěte.
- Přehnaně starostlivý postoj – pramení z nevyřešeného pocitu viny zdravotního postižení dítěte.
- Přehnaně starostlivý postoj, který se v průběhu v důsledku neúspěchů střetu zájmu o dítě mění.
- Postoj nenávisť k dítěti – rodič se nevyrovnal s pocitem viny nebo se nesmířil s neúspěchy dítěte.
- Postoj, kdy rodič využívá zdravotní postižení dítěte ve vlastní prospěch.
- Postoj naprostého odmítnutí dítěte – rodič se může zříct rodičovských práv.¹⁷¹

Značnou zátěž představuje zdravotní postižení dítěte i pro sourozence. Je pro ně důležité, aby jim rodiče dostatečně vysvětlili všechny souvislosti ohledně zdravotního postižení jejich sourozence. Pochopitelně se po nich bude vyžadovat pomoc s péčí, která je dětmi zpravidla přijímána jako nějaké omezení. Je důležité, aby před veškerou péčí měli sourozenci dostatek volného času a přicházeli do kontaktu s ostatními vrstevníky. Přetěžování dětí v péči o nemocného sourozence by s největší pravděpodobností mělo za následek odmítnutí zdravotně postiženého sourozence. Nebezpečí může nastat i ze strany rodičů, kdy se soustředí především na ono postižené dítě, nebo naopak, pokud do středu zájmu přichází zdravé dítě. Je nutné, aby rodiče uměli úměrně rozdělit čas, který věnují každému dítěti.¹⁷²

2.2.5.3 Rodina se zkušeností s rozvodem

Rozvodovost prošla ve 20. století značným dlouhodobým nárůstem, jehož počátky jsou už v daleké historii. V 50. letech byla míra rozvodovosti 10%, v současnosti se zvýšila na 50%.¹⁷³

Slovník sociální práce definuje rozvod jako: „*právní úkon, kterým je ukončeno manželství. Zanikají jím práva a povinnosti, které manželé měli k sobě navzájem. Nezanikají povinnosti, které mají vůči svým dětem. Rozvod je většinou předcházen*

¹⁷¹ Srov. OLÁH, M., HUČÍK, J. a HUČÍKOVÁ, A. et al. *Sociální práce v praxi: nejčastější problémy praktické sociální práce*, s. 261.

¹⁷² Srov. BARTOŇOVÁ, M. *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice*, s. 104-105.

¹⁷³ Srov. FUČÍK, P.. *Rozvod a změny reprodukčních strategií*, s. 40

*dlouhodobými konflikty; jeho průběh je pro účastníky trauma, které má mnoho let trvající následky ekonomické, psychologické i sociální“.*¹⁷⁴

Důvody, které vedou manžele k rozvodu, jsou různé. Záleží především na společnosti. V našem typu společnosti se podle Oldřicha Matouška jedná nejčastěji o následující obecné příčiny:

- Jedinci v naší společnosti jsou zaměřeni na seberealizace a vlastní úspěchy. Členové rodiny se umějí omezovat v uspokojování svých potřeb a upřednostňují potřeby ostatních rodinných příslušníků. V naší kultuře je náročné najít vzor a důvod pro takové sebeomezování.
- Chování jednotlivých členů rodiny je v naší společnosti vnímáno jako soukromá záležitost. Sociální kontrola se o rodinné chování tedy zajímá jen ve vážných případech, kde jsou děti či dospělí vážně ohroženi.
- V tradiční kultuře bylo vybírání partnera na rozhodnutí rodičů. V dnešní kultuře je volba partnera individuální záležitostí každého jedince. On sám se rozhoduje, koho si vybere jako životního partnera.
- Někteří lidé mají kompetence pro hledání životního partnera na příliš nízké úrovni. Následkem jsou krátkodobé vztahy nebo dokonce vůbec žádné.
- Délka života jedince se prodlužuje. V rodinném prostředí je tak více času na případné konflikty či hádky.
- Odchod od rodiny již nepředstavuje takový problém jako dříve. Stát dokáže po materiální stránce zajistit své občany natolik, že nemusí být závislí na rodině.
- Vztah mezi manželi je závislý na jeho bilanci, co se přínosu do něj týče. V případě negativní bilance ze strany jednoho z partnerů se velmi zvyšuje riziko rozvodu.
- Elektronická komunikace umožňuje zkoumání alternativ ve vztahu partnerů permanentně a v širokém okruhu jedinců hledajících vztah.
- Společenská tolerance rozchodu se oproti minulosti značně zvýšila. V dnešní době již rozchod nepředstavuje takové stigma, jako tomu bylo v dřívějších dobách.¹⁷⁵

¹⁷⁴ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 192-193.

¹⁷⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, s. 19-20.

Papež František uvádí jako jednu z příčin rozvodu manželů příliš vysoká očekávání od života v manželství. Partneri přicházejí do manželského svazku s určitými představami a sny. Jakmile dojde k nějakému problému nebo omezení, mohou se dostavit myšlenky na rozpad manželství. V této situaci je třeba si uvědomit, že manželství je mimo jiné cesta ke zrání obou partnerů a žádoucí vlastností je trpělivost. Manželé se postupně mění, rozvíjí se a rostou.¹⁷⁶

Rozvod rodičů má samozřejmě dopad na děti. Dopad se liší především dle věku a pohlaví dětí. Už batolata jsou vnímavá pro různé nepříznivé situace v rodině. Nepokoje mezi rodiči se na takto malých dětech projevují především denním a nočním strachem. Předškolní děti častěji trpí agresivitou, panovačností a sebeobviňováním. Děti mladšího školního věku trpí obdobnými problémy. Zvláště častěji trpí obviňováním se z rozpadu rodiny. V následujících letech pak dochází ke „*střídavému obviňování rodičů*“, kdy je za rozpad rodiny považován nejprve jeden rodič, poté zas druhý. U dívek se nejvíce problémů obvykle objevuje před rozvodem a v průběhu jeho řízení. U chlapců častěji po rozvodu, a to i v řádu několika let.¹⁷⁷

Papež František dodává, že následky rozvodu jsou o to horší, pokud se jedná o rodinu, která žije v chudobě. Nové uspořádání života chudého člověka po rozvodu je daleko náročnější. Jedinec přichází o rodinné zázemí a jeho integrita je velice ohrožena.¹⁷⁸

2.2.5.4 Rodina zasažená úmrtím

Úmrtí v rodině se vždy nějakým způsobem podepíše na všech členech rodiny. Rodina v tomto období prožívá smutek nad odchodem blízkého člověka a vztahy mezi členy rodiny se mění a mnohdy i znejišťují. Rodiče i děti si v době smutku vyjasňují svůj vztah k zemřelému a hledají k němu nový vztah. K tomuto hledání pomáhá vyprávění, zamýšlení se nad tím, co pro ně zemřelý znamenal, a nalézání zkušeností, kterými je během života obohatil. Cílem prožívání smutku je objevení nového vztahu k sobě samému a k okolí.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 218.

¹⁷⁷ Srov. NOVÁK, T. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*, s. 20.

¹⁷⁸ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 242.

¹⁷⁹ Srov. GRÜN, A. *Smrt v životě člověka*, s. 37-38.

Období smutku jinak prožívají děti a jinak dospělí. Děti procházejí různými stádii truchlení. Dětem, do věku přibližně tří let, stačí jednoduše vysvětlit pojem smrt a objasnit situaci. Jejich představy o smrti jsou mnohdy magické. Některé děti mají sebestředné představy a považují se za viníky úmrtí blízké osoby. Děti školního věku se začínají více zajímat o fenomén smrti. Odpovědi, ale také oporu, nejčastěji hledají u svých vrstevníků. Na rozdíl od dětí předškolního věku už dospívající vědí, že smrt je skutečnost nevratná a každý lidský život jednou končí.¹⁸⁰

Děti, na rozdíl od některých dospělých své emoce neskrývají. Některé z nich jsou velmi smutné, u jiných se smutek projevuje zlobením. Mnohé děti jsou po odchodu blízké osoby frustrovány, jiné naopak působí dojmem, že je smrt nijak nezasáhla. Pro rodiče je mnohdy chování dětí dosud neznámé. Aby jejich nové chování dokázali přijmout, potřebují vědět, co je u jejich dítěte v době zármutku normální a jaké reakce jsou běžné.

Ke správné komunikaci rodiče s dítětem hodně napomáhá hra. Může se jednat o hraní si „na něco“, o výtvarnou nebo jinou činnost, která má pro dítě hluboký význam. Při takové hře dítě vyjadřuje a rozličným způsobem zpracovává zármutek. Je důležité, aby truchlení dítěte probíhalo zdravým způsobem, kdy v sobě nemusí zatlačovat emoce a skrývat slzy. Pláč je v tomto náročném období velmi léčivý.¹⁸¹

Je důležité, aby křesťanští rodiče své děti učili už od mala tomuto postoji a děti tak chápaly, že smrtí život nekončí. Často se ale stává, že rodiče o tomto tématu před dětmi nemluví. Důvodem není, že by pro děti bylo náročné porozumět oné problematice, nýbrž pro rodiče samotné je těžké hovořit se svými dětmi o smrti. Pokud se člověk v dětství nepodílí na zkušenosti smutku a smrt mu je cizí, daleko obtížněji se pak jako dospělý vyrovnává se smrtí blízkého.¹⁸²

V křesťanské rodině je smrt chápána jako smutná ale zároveň i radostná událost. Křesťané věří, že smrtí začíná nový život, což jim pomáhá lépe se vyrovnat s odchodem blízkého člověka.

¹⁸⁰ Srov. GOLDMAN, L. *Jak s dětmi mluvit o smrti*, s. 7-8.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, s. 62-65.

¹⁸² Srov. CHANDLEROVÁ, P. a BURNEYOVÁ, J. *Jak mluvit s dětmi o smrti*, s. 1-2.

Papež František v této souvislosti připomíná slova z Písma svatého, která nás ujišťují o tom, že Bůh každého člověka stvořil z lásky a jeho život nekončí smrtí.¹⁸³ Také připomíná slova svatého Pavla: „*Mám touhu odejít a být s Kristem, což je zdaleka nejlepší*“.¹⁸⁴ Dále nás papež povzbuzuje zaslíbením věčného života. Ti, kteří nás opustili, nezmizeli v temnotě nicoty, ale ocitli se v Božích rukách.¹⁸⁵

2.3 Řešení sociálně patologických jevů v sociální práci

Po stručném představení patologických jevů spojených s prostředím rodiny následuje objasnění rolí sociální práce v jednotlivých problémových situacích rodiny, kterým jsem se věnovala výše.

2.3.1 Poruchy výchovných stylů

Pro práci sociálního pracovníka s dítětem s výchovnými problémy je vhodné, aby se práce účastnila i rodina dítěte. K úspěšnému řešení výchovného problému dítěte nestačí zaměřením se pouze na ono problematické dítě. Je potřeba vnímat ostatní možné aspekty související s výchovnými problémy dítěte, k čemuž přispívá právě přítomnost rodiny při řešení jeho problému.

Sociální pracovníci se zaměřují už na samotnou prevenci výchovných problémů, která je rozdělena do tří skupin. První, primární prevence, je zaměřena především na rodiny s dětmi, u kterých je možné předpokládat výchovné problémy. Jejím smyslem je ovlivnit výchovný styl rodičů tak, aby uměli zvládat konfliktní situace. Následující sekundární prevence se věnuje dětem, které se už potýkají s výchovnými problémy. Sociální pracovníci usilují o to, aby se tyto problémy nerozvíjely. Poslední, terciální prevence, se věnuje odsouzeným lidem. Hlavním úkolem je předejít dalšímu delikventnímu chování jedinců především prostřednictvím resocializace.¹⁸⁶

Při této práci má sociální pracovník řadu úkolů, bez kterých není možné účelně intervenovat. Celkovou práci značně ovlivňuje i samotná osobnost sociálního pracovníka, jeho empatie, hodnotový systém a schopnost správné volby při řešení dílčích problémů.¹⁸⁷

¹⁸³ Srov. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Mdr 3,2-3.

¹⁸⁴ Tamtéž, Flp 1,23.

¹⁸⁵ Sov. Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 18. června 2015, s. 8.

¹⁸⁶ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P. a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 274-276.

¹⁸⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 98-103.

Existuje několik metod sociální práce s rodinou, jež se potýká s výchovnými problémy dítěte. Jedná se např. o nabídnutí pomoci rodině při řešení zmíněných problémů, zprostředkování účasti na různých programech, které se věnují výchovným ale i jiným problémům v rodině, sociální poradenství, psychologická pomoc či mediace.¹⁸⁸

V závislosti na poskytované službě se jedná buď o ambulantní, nebo terénní sociální práci. Mezi tyto služby, které nabízejí sociální pracovníci, patří zejména:

- Sociální poradenství – je poskytované se zaměřením na konkrétní potřeby klientů.
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež – věnují se výchovným, vzdělávacím a aktivizačním činnostem.
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi – zaměřují se na podobné činnosti jako nízkoprahová zařízení v rámci celé rodiny.
- Střediska výchovné péče – jejich předmětem je preventivně – výchovná péče dětí s rizikem vzniku poruch chování.
- Diagnostické ústavy – pečují o děti, které mají nařízené předběžné opatření, ústavní výchovu nebo mají uloženou ochrannou výchovu. Věnují se výchovným, sociálním a jiným činnostem.
- Výchovné ústavy – poskytují péči dětem se závažnými poruchami chování nebo duševními poruchami, které vyžadují výchovně léčebnou péči.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Srov. BAŤOVÁ, K. a LABUDOVA, V. *Metodika práce s rodinou v medziach zákona*, in *Sociální práce: Sociálna práca*, s. 64.

¹⁸⁹ Srov. INTERAKTIVNÍ KATALOG. *Výchovné problémy u dětí a mládeže* [online].

2.3.2 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Jedním z nejučinnějších opatření před syndromem CAN je prevence. Jedná se o „soubor opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, a to zejména těm typům selhání, které ohrožují základní hodnoty společnosti (kriminalita, prostituce, toxikomanie, xenofobie, rasismus, sociální parazitismus, násilí apod.)“.¹⁹⁰

Sociální prevence má několik forem. První formou je primární sociální prevence, která se v praxi projevuje jako vyhledávací činnost. Tato forma sociální prevence spočívá v tom, že terénní sociální pracovník vyhledává rodiny s malými dětmi, které se nacházejí v nepříznivých životních situacích, a hrozí zde rizikové situace. Následně sociální pracovník začíná s rodinou spolupracovat, v rámci čehož využívá cíleného a programového působení na rodinu. Poskytuje poradenské nebo terapeutické služby, jejichž cílem je snížit riziko ohrožení dítěte na minimum.¹⁹¹

Další formou je sekundární či indikovaná sociální prevence. Zaměřuje se taktéž na sociálně slabé rodiny, kde je vysoké riziko sociálního selhání nebo už k němu došlo, ale jeho míra se ještě nedá stanovit.¹⁹²

Velice významnou formou sociální prevence je forma terciární. Od předchozích dvou forem se liší především tím, že v rizikové rodině už došlo k sociálnímu selhání a je nutno do této situace zasáhnout. Sociální pracovník sestaví interdisciplinární tým odborníků, ve kterém působí jako koordinátor. Jeho úkolem je sestavit postup šetření daného případu na základě vypracované anamnézy. Dále musí vypravovat sociální diagnózu, prognózu a navrhnout postup řešení, jehož cílem je zabezpečit, aby se násilí na dítěti neopakovalo.¹⁹³

Dle závažnosti konkrétního případu může pověřený sociální pracovník rozhodnout, zda ohrožené dítě bude nadále přebývat u své rodiny nebo ji opustí a bude přemístěno do náhradní rodiny či ústavní péče. Dále také nabízí intervenční programy orientované na rodinu, které pomáhají řešit problémy s výchovou dětí v rodinách, v nichž byl nevhodně působící rodič odstěhován. Tyto terapeutické programy mohou být realizovány v domácím prostředí nebo v instituci zabývající se touto problematikou.

¹⁹⁰ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, 154.

¹⁹¹ Srov. KRAUS, B. a HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*, s. 249.

¹⁹² Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, 154.

¹⁹³ Srov. KRAUS, B. a HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*, s. 249-250.

Kombinace terapeutických metod a technik pomáhá k pozitivnímu vztahu rodiče a dítěte.¹⁹⁴

2.3.3 Deprivace a subdeprivace v rodině

Stejně u jako výchovných problémů a syndromu CAN je důležitým opatřením před vznikem následujícího sociálně patologického jevu prevence. Základem prevence před vznikem deprivace a subdeprivace v rodině je vhodně nastavená sociální politika státu.

Stát by měl zajistit tzv. antideprivační opatření, mezi které spadají např. boj proti materiálnímu nedostatku, vysoká životní úroveň, kvalitní zdravotnická a poradenská péče, zakládání institucí, které pomáhají rodičům s výchovnou rolí (jesle, ústavy sociální péče a další) a také kratší pracovní doba, která umožní rodičům více se věnovat svým dětem.¹⁹⁵

Dalším preventivním opatřením, které brání vzniku deprivace a subdeprivace v rodině, je rozšíření znalostí o této problematice. Veřejnost by měla být dostatečně informována o základních potřebách dítěte, o souvislosti mezi uspokojovanými potřebami a rodinným životem, o přínosu zdravého vývoje dítěte pro společnost, a především by se měl klást důraz na poučení o výchově k rodičovství.¹⁹⁶

Významným preventivním opatřením je i zřizování zdravotní a sociální služby, které by včasně zachytily děti ohrožené deprivací. Tyto služby musejí poskytovat ohroženým dětem dostatečnou výchovnou péči odrážející se v jeho potřebách. Práce zdravotních a sociálních pracovníků je velice odpovědná, proto je nutná kvalitní odborná příprava a soustavné doškolování.¹⁹⁷

Deprivace a subdeprivace se často vyskytuje u dětí, které jsou či byly vychovány v ústavním zařízení. V zařízeních tohoto typu je kladen důraz na konformitu a přijetí anonymní role dítěte jako jednoho z mnoha a jeho adaptaci na nové podmínky v daném zařízení. Tento životní styl omezuje dítě v jeho rozhodování o něm samotném a osobní

¹⁹⁴ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 33-36.

¹⁹⁵ Srov. LANGMEIER, J. a MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*, s. 331.

¹⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 332.

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 334-335.

odpovědnosti za své chování.¹⁹⁸ Proto je potřeba, aby odborní pracovníci sledovali vývoj i u dětí umístěných v ústavních zařízeních.

Sociální pracovník by v rámci řešení problému deprivovaných dětí měl vždy brát na zřetel širokou škálu klinických obrazů deprivace a odlišné podmínky, za kterých k nim dochází. Z toho je patrné, že po zohlednění životních podmínek a aktuálního stavu dítěte každý případ vyžaduje individuální výchovu a terapii.¹⁹⁹

2.3.4 Domácí násilí

Sociální pracovník by při práci s obětí domácího násilí měl v první řadě umět s klientem vhodně komunikovat. Oběť, která vyhledává pomoc, se zpravidla cítí zahanbeně, ponížene a vystrašeně. Pracovník by k ní měl přistupovat empaticky, s porozuměním a nasloucháním.

Jeho primárním úkolem je zjistit míru ohrožení oběti a zpracovat individuální bezpečnostní plán. Smyslem tohoto plánu jsou základní bezpečnostní opatření oběti v rodinném prostředí. Jedná se o vytvoření jednoduchých kroků obrany v případě náhlého útoku násilníka. Sociální pracovník by měl oběti pomoci k vybudování její vnitřní síly a ujistit, že na svůj problém není sama.

Dále je jeho úkolem podporovat oběť k samostatnému rozhodování. Někdy se samy oběti pokládají za viníky násilí, které na nich bylo páčáno. V takovém případě je úkolem sociálního pracovníka přesvědčit oběť, že páchané násilí nebyla její chyba.²⁰⁰

Práce s oběťmi domácího násilí vyžaduje tři typy pomoci:

- Materiální pomoc – zajištění bezpečného bydlení, péče o dítě a přístupu k veřejným službám.
- Psychickou podporu – poskytnutí rad, vedení k rozhodnosti, podpora sebeúcty a sebedůvěry, rozvoj znalostí ve výchově dětí nebo vzájemná podpora několika skupin.
- Právní pomoc – poskytnutí informací v oblasti dětí, jejich opatrovnictví, majetku, finanční a sociální podpora.²⁰¹

¹⁹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 602.

¹⁹⁹ Srov. LANGMEIER, J. a MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*, s. 310.

²⁰⁰ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 241-246.

Mezi jedny z nejčastěji používaných metod sociální práce s oběťmi domácího násilí patří: krizová intervence, kurativní sociální práce, sociální poradenství, rezidenční péče, prevence násilí, práce s pachateli násilí a řešení domácího násilí.²⁰²

Řešení případu domácího násilí není pouze předmětem práce sociálních pracovníků. Jedná se o úzkou spolupráci řady institucí, které se snaží poskytnout oběti pomoc. Jedná se o odborníky z řad kriminalistů, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, krizových center, zdravotních pracovníků a dalších.²⁰³

2.3.5 Další problémy spojené s rodinou

Následně rozeberu již zmíněné problémy spojené s prostředím rodiny v kontextu role sociální práce.

2.3.5.1 Rodina s osobou drogově závislou

Jak už jsem zmínila, prevence je důležitým opatřením před vznikem nějakého sociálně patologického jevu. I v případě problematiky drogové závislosti hrají preventivní programy významnou roli.

Cílem protidrogové prevence je „vytvořit takové společenské klima, které podporuje zdravý životní styl a pozitivní sociální chování, odmítá drogy, klade důraz na včasnou prevenci a léčení a přiměřené využívání represivních opatření“.²⁰⁴

Sociální pracovníci se při preventivních programech zaměřují na dvě cílové skupiny. První skupinu tvoří potenciální uživatelé, kterými mohou být děti, mládež, různé skupiny a široká veřejnost. Druhou skupinu tvoří zdroje výchovného působení, mezi které patří rodiče, pedagogičtí pracovníci a sdělovací prostředky.²⁰⁵

²⁰¹ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifiky různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 242-241.

²⁰² Srov. OLÁH, M., HUČÍK, J. a HUČÍKOVÁ, A. et al. *Sociální práce v praxi: nejčastější problémy praktické sociální práce*, s. 237.

²⁰³ Srov. ŠEDIVÁ, M. *Účinnou pomoc poskytují interdisciplinární týmy*, in *Sociální práce: Sociální práce*, s. 24-25.

²⁰⁴ KUBÁTOVÁ, D. *Protidrogová prevence a postoje učitelů ZŠ a ZvŠ k protidrogové výchově v prostředí školy*, in Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi 7*, s. 37.

²⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 37.

Drogově závislým lidem jsou u nás poskytovány služby v následujících zařízeních:

- Nízkoprahová kontaktní centra – zaměřují se na dlouhodobější spolupráci s uživateli drog. Poskytují klientům informace o možných rizicích jejich závislosti a o eventuální vhodné léčbě. Nabízejí potraviny, ale také stříkačky, jehly a další prostředky, které snižují riziko zhoršení jejich současného stavu
- Ambulantní léčba – tuto službu nabízejí různá krizová nebo poradenská centra. Sociální pracovník zpracuje na základě klientovy situace individuální plán, který postupně naplňuje.
- Denní stacionáře – poskytují ambulantní léčbu na dobu dvou až třech měsíců formou individuální, skupinové a rodinné terapie.
- Detoxifikační jednotky – jedná se obvykle o pěti až desetidenní léčbu, která minimalizuje projevy odvykacích symptomů a odstraňuje návykové látky z organismu uživatele.
- Psychiatrické léčebny – léčba probíhá podobnou formou jako v denních stacionářích. Jedná se o pobytovou léčbu, která zpravidla trvá tři až šest měsíců.
- Terapeutické komunity – jedná se o dlouhodobou pobytovou léčbu, v rámci které je kladen velký důraz na terapeutický proces a způsob života v komunitě.
- Doléčovací centra – jejich předmětem je následná péče a prevence relapsu užívání návykové látky. Zahrnuje poradenství, terapie a pomoc při hledání bydlení.²⁰⁶

Sociální pracovníci dále nabízejí uživatelům návykových látek tyto služby:

- Terénní programy – tato služba je poskytována přímo na ulici. Nabízí informace o možných rizicích užívání drog a zároveň, podobně jako nízkoprahová kontaktní centra, poskytují potraviny, stříkačky a další prostředky snižující riziko zhoršení jejich současného stavu.
- Substituční programy – uživatelům drog je podávána náhražka drogy. Smyslem léčby je stabilizace klienta v různých oblastech a prevence před delikventním chováním.

²⁰⁶ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 215-216.

- Právní poradna – poskytuje informace uživatelům drog, kteří se dostali do konfliktu se zákonem, popř. potřebují radu nebo pomoc v oblasti právních záležitostí.²⁰⁷

2.3.5.2 Rodina se zdravotně znevýhodněnou osobou

Zdravotně znevýhodněným osobám jsou nabízeny sociální služby ve třech oblastech.

Jsou jimi:

- Veřejný sektor – jedná se o sociální služby, které financuje a vede stát.
- Soukromý sektor – služby poskytuje alternativně ke státním službám nebo jako jejich doplnění.
- Dobrovolnický sektor – z uvedených sektorů je nejnovější. Je tvořen z malých spolků až po velké a profesionální organizace.²⁰⁸

Tyto služby jsou poskytovány v následujících formách:

- Poskytování technických pomůcek.
- Služba osobní asistence - pomoc se zvládním každodenních úkonů.
- Služby obstarávající dopravu postižené osoby.
- Pečovatelská služba - pomoc se zvládním osobní péče a úklidu domácnosti.
- Chráněné bydlení – pobytová služba umožňující zdravotně znevýhodněné osobě rozvoj soběstačnosti.
- Odlehčovací péče – poskytuje služby pro rodiny, které dlouhodobě pečují o postižené dítě, formou doprovodů dítěte, péči o něj nebo formou krátkodobých pobytů.
- Ústavy, domovy a penziony sociální péče pro postižené – zajišťují komplexní péči o postiženého jedince.
- Poradenství – poskytuje informace související se zdravotním postižením a otázek s ním spojených a pomáhá při zařizování potřebných záležitostí.
- Raná péče – zaměřuje se na podporu celé rodiny postiženého dítěte v raném věku.

²⁰⁷ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 215-216.

²⁰⁸ Srov. OLÁH, M., HUČÍK, J. a HUČÍKOVÁ, A. et al. *Sociálna práca v praxi: najčastejšie problémy praktickej sociálnej práce*, s. 269.

- Centra denních služeb – poskytují služby, které aktivizují, stabilizují a posilují schopnosti a dovednosti klienta. Poskytování služeb je kombinováno v denním režimu v organizaci a v klientově přirozeném prostředí.²⁰⁹

Se zdravotně znevýhodněnými osobami je mnohdy spojován pojem „sociální integrace“. Označuje „snahu o začleňování sociálně nebo zdravotně znevýhodněných lidí do společnosti, včetně právního začlenění. Je to široce uznávaný ideál novodobé sociální práce – opak sociálního vylučování, s nímž se hendikepovaní setkávali a dosud často setkávají“.²¹⁰

Sociální integrace je tedy proces, během kterého pomáhá sociální pracovník zdravotně znevýhodněným osobám k účasti na plnohodnotném společenském životě a snaží se tak předejít společenské izolaci postižené osoby, včetně rezignace na širší společenské kontakty. Se sociální integrací postiženého musí souhlasit jeho rodina, protože tento proces zahrnuje spolupráci s klientovou rodinou, kdy např. vyžaduje domácí přípravu.²¹¹

2.3.5.3 Rodina se zkušeností s rozvodem

Rozvádějící se nebo krátce rozvedení partneři zpravidla nějakou dobu prožívají intenzivní emoce. Nejvhodnější metodou sociální práce s rozvádějícími se partnery je krizová intervence.²¹² Termín krizová intervence je charakterizován jako: „rychlá psychologická a sociální pomoc člověku, který se ocitl v krizové situaci a nedokáže ji zvládnout vlastními silami. Kvalifikovaná pomoc by měla vycházet z hodnocení toho, co krizi vyvolalo, z posouzení klientových současných vztahů, z hodnocení jeho psychického stavu, z úrovně klientovy životní adaptace před krizí, ze způsobů, jak dříve klient zvládal analogické situace, a z toho, jak se na aktuální krizi klient sám adaptoval.“²¹³

Sociální pracovník by v rámci krizové intervence měl klienta podpořit v komunikaci s jeho okolím, pomoci mu k volnému vyjadřování svých emocí, rozvíjet klientovu sebedůvěru, spolupracovat se zdroji podpory jak v klientově rodině, tak

²⁰⁹ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 95-96.

²¹⁰ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, 79.

²¹¹ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 97-99.

²¹² Srov. tamtéž, s. 68.

²¹³ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 91.

i v jeho blízkém prostředí.²¹⁴ Do spolupráce s jeho okolím jej ale nesmí nutit. Pokud klient nechce komunikovat s přáteli a ostatními známými včetně rodičů bývalého partnera, musí mít sociální pracovník pochopení pro jeho momentální nevoli. Nechce-li klient komunikovat s bývalým partnerem, respektuje sociální pracovník jeho rozhodnutí pouze v případě, že klient nemusí koordinovat kontakty se svými dětmi. Pokud je to ale možné, měl by sociální pracovník podpořit rozvádějící se partnery ve vzájemné komunikaci a vysvětlit jim rozdíl mezi rodičovskou a partnerskou rovinou jejich vztahu. Popřípadě se může odvolat na legislativu, která se jasně vyjadřuje k věci zájmu dítěte a rodičovské odpovědnosti.²¹⁵

Děti bohužel mnohdy bývají v procesu rozvodu rodičů nadměrně stresovány a dostává se jim nedostačující podpory z jejich okolí. Často dochází k vyhoceným sporům o děti. Pro rodiče je toto téma citlivé a jejich názory v představě o budoucnosti dětí se mohou lišit. Může pak dojít k tomu, že se rozvedení partneři začnou vydírat a různými možnými způsoby znepríjemňovat situaci druhého i v řádu několika let. Důležitou roli zde hrají pracovníci terapeutických pracovišť, kteří, jakožto nestranní zprostředkovatelé, nabízejí rozvedeným partnerům pomoc s vyjednáváním domluvy mezi nimi. Podobně významnou funkci v procesu rozvodu plní i pracovníci z odboru sociálně – právní ochrany dětí (OSPOD), kteří především hájí zájmy nezletilých dětí a plní funkci sociální kontroly.²¹⁶

Během procesu rozvodu se rozhoduje, u kterého z rodičů bude případné nezletilé dítě či děti bydlet. Při rozhodování by se měl brát ohled na schopnost rodičů poskytnout dítěti dostatečnou péči, přičemž se zohledňuje zdravotní a psychický stav rodiče, jeho životní styl, materiální zajištění apod. Zohledňuje se také přání dítěte. Není stanoveno, do jaké míry je rozhodnutí ovlivněno přáním dítěte. Obvykle se přihlíží na jeho věk.²¹⁷

²¹⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 91.

²¹⁵ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 69-70.

²¹⁶ Srov. tamtéž, s. 70.

²¹⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*, s. 41-42.

2.3.5.4 Rodina zasažená úmrtím

Jak jsem již zmínila, úmrtí v rodině se vždy nějakým způsobem podepíše na všech členech rodiny. Každý z nich prožívá odchod blízké osoby jiným způsobem.

Pokud blízký zemřel v hospici, je přímo v tomto zařízení nabízena péče o pozůstalé, kterou zpravidla poskytují speciálně vyškolené zdravotní sestry, lékař nebo sociální pracovník. Úkolem sociálního pracovníka je posoudit, zda někdo z pozůstalých potřebuje poskytnout péči. Rozhoduje o tom při uzavírání ošetřovatelské smlouvy na základě posouzení několika rizikových faktorů, kdy např. zvažuje, zda byl na zemřelém nějaký člen rodiny zvláště citově či existenčně závislý, zda někdo z nich nebyl na jeho odchod nepřipraven anebo také sociální pracovník zjišťuje, zda je někdo z pozůstalých duševně nemocný či dříve mluvil o sebevraždě.

Péči o pozůstalé poskytují odborní pracovníci formou rozhovoru, poskytnutím praktických rad, a především empatickým nasloucháním. Tato podpora může být jednorázová nebo může trvat i delší dobu, pokud to stav pozůstalého vyžaduje. Dlouhodobější péče je poskytována formou korespondencí, telefonátů, osobním setkáním, různými vzpomínkovými akcemi pořádaných v hospicích a tak dále.²¹⁸

Sociální pracovníci nabízejí svou podporu i ve speciálních poradnách pro pozůstalé. Smyslem těchto poraden je poskytování psychosociální podpory a pomoci pozůstalým. Sociální pracovníci nabízejí jednorázové, krátkodobé i dlouhodobé poradenství pro jedince i skupiny osob, kdy mají pozůstalí možnost bezprostředně vyjádřit své pocity, je jim poskytnut prostor a čas na truchlení a pomoc při hledání odpovědí na různé otázky. Některé poradny poskytují kromě psychosociální podpory v době truchlení i informace ohledně záležitostí, které je nutno při úmrtí vyřídit, nebo spolupracují při zařizování pohřbu.

²¹⁸ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P a KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 206-207.

3 Podněty dokumentu *Amoris laetitia* pro sociální práci

Cílem této podkapitoly je představit podněty dokumentu *Amoris laetitia*, které přináší do oblasti sociální práce. Nejprve představím podněty či výzvy pro pastorační práci s rodinou a poté uvedu podněty k vybraným aspektům souvisejícími s rodinným životem.

3.1 Pastorační výzvy pro práci s rodinou

V následujících podkapitolách se budu věnovat pastoračním výzvám, které přinesl dokument *Amoris laetitia*. Výzvy se budou týkat přípravy snoubenců na život v manželství, doprovázení v prvních letech manželství, doprovázení při rozvodu a také doprovázení při úmrtí v rodině.

3.1.1 Příprava snoubenců na život v manželství

Předmanželská pastorece je zaměřena na manželský svazek. Jejím smyslem je pomoci manželům najít klíč k růstu v lásce a také pomoci zvládat zkoušky a obtíže. Při přípravě na manželství nejde jen o představení církevního pohledu na onu problematiku manželství a rodiny, nýbrž i o předložení programů, strategií a vedení, které církev nabízí. Snoubencům jsou také poskytnuty informace ohledně poradenských služeb nebo rodin, na které se v případě potřeby mohou obrátit.²¹⁹

Papež František uvádí, že synodní otcové se shodli na důležitosti pomoci mladým lidem s poznáním hodnot a bohatství manželství.²²⁰ Složitá společenská realita, které dnešní rodiny čelí, vyžaduje více času ze strany křesťanského společenství, a to především křesťanských rodin, na podporu a přípravu snoubenců na manželský život. Kromě již zmíněných hodnot a bohatství manželství je důležité upozorňovat snoubence na význam ctností. Synodní otcové došli k názoru, že je zapotřebí přidat přípravu na manželství do procesu křesťanské iniciace, což vysvětlí souvislost manželství se křtem a dalšími svátostmi.²²¹

²¹⁹ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 211.

²²⁰ Srov. *Relatio Synodi*, 2014, čl. 26.

²²¹ Srov. *tamtéž*, čl. 39.

Také se došlo k závěru, že je důležité nabízet specifické programy pro přípravu na život v manželství, které budou zkušeností na životě církve a prohloubí tak různé oblasti rodinného života.²²²

Příprava na manželství by dle papeže Františka měla snoubence přiměřeně formovat. Cílem není představit partnerům učení celého katechismu a probrat s nimi co nejvíce témat. Takový přístup církve by snoubence mohl naopak odradit od manželství. Je třeba mít na paměti, že důležitější než množství vyřčených slov je jejich kvalita.²²³

Dále papež František vybízí misijně aktivní rodiny a rodiny samotných snoubenců k účasti na dlouhodobé přípravě budoucích manželů, která jim pomůže v růstu k lásce. Může se např. jednat o osobní setkání skupin snoubenců a probírání témat pro ně zajímavých. Taková příprava je neocenitelnou zkušeností pro růst v lásce a také uskutečňování evangelia v rodině. Snoubenci si díky ní mohou ale naopak i uvědomit případné problémy či rizika a dojít k závěru, že nemá smysl v jejich vztahu pokračovat.²²⁴

3.1.2 Doprovázení v prvních letech manželství

Synodní otcové upozornili na skutečnost, že první roky manželského života jsou důležitým a citlivým obdobím. Manželé si v této době hodně uvědomují výzvy a podstatu manželského svazku. Velkým přínosem je pro ně pastorační doprovázení, které nekončí svatebním obřadem, nýbrž pokračuje, nebo by alespoň pokračovat mělo, i v následujících letech manželského života. Zatímco pro snoubence hraje významnou roli setkávání se se skupinami snoubenců a probírání pro ně důležitých témat, jak jsem se již výše zmínila, pro mladé manželské páry je přínosem kontakt se zkušenými manželskými dvojicemi.²²⁵

Dále mohou být pro mladé manžele obohacím různá sousedská setkávání, duchovní obnovy pro manželské páry, tematické konference a workshopy, centra manželského poradenství nebo také setkávání se s misijními pracovníky. Všechny tyto

²²² Srov. *Relatio Synodi*, 2014, čl. 39.

²²³ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 207.

²²⁴ Srov. tamtéž, čl. 208-209.

²²⁵ Srov. *Relatio Synodi*, 2014, čl. 40.

prostředky pastorační péče mohou nabízet farnosti, hnutí, školy a jiná církevní zařízení.²²⁶

Papež František zdůrazňuje, že při doprovázení mladých manželů je nezbytné oživit a prohlubovat jejich svobodné rozhodnutí být svoji a milovat se. Je vhodné seznámit je s návyky, které jim poskytnou pocit stálosti a pevnosti jejich vztahu. Jedná se o obyčejné každodenní rituály v podobě ranního polibku, vzájemného žehnání si, vřelého vítání při návratu domů, nebo také společných výletů.²²⁷

Dále papež František upozorňuje, že pastorence manželů by také měla vést k uvědomění si, že manželství není nějaký uzavřený systém. Ve vzájemném spojení se stávají protagonisty, rozhodují svobodně o svém životě a společně naplňují své plány.²²⁸

Pastorační péče také spočívá v povzbuzování manželských dvojic k velkorysosti při předávání nového života. Měli by mít otevřený postoj k přijetí dítěte a vnímat jej jako Boží dar,²²⁹ který je radostí pro ně i pro církev a skrze který Bůh obnovuje svět. V tomto ohledu je také úkolem pastorence vést manžele ke správnému pohledu na používání metod založených na přirozeném plánování rodičovství. Pastorační pracovníci by měli objasnit manželům, že tyto metody spočívají v úctě k tělu, posilují vzájemnou něhu a rozvíjí výchovu ke svobodě.²³⁰

Posláním pastoračních pracovníků je dále vysvětlit manželům význam rodinné spirituality a důležitost účasti na slavení Eucharistie. Musí být povzbuzováni k tomu, aby se snažili o růst v duchovním životě prostřednictvím pravidelného setkávání se při modlitbách anebo také čtení Písma svatého,²³¹ které je pramenem života a spirituality. Synodní otcové zdůraznili, že samotná pastorence manželů je postavena právě na pravidelné modlitbě a četbě Písma svatého.²³²

Pastorační pracovníci by měli manžele také připravit na případné krize v manželském či rodinném životě. Krize nemá manžele děsit a nutit je k ukvapeným

²²⁶ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 229.

²²⁷ Srov. tamtéž, čl. 217 a 226.

²²⁸ Srov. tamtéž, čl. 218.

²²⁹ Srov. *Relatio Synodi*, 2014, čl. 40.

²³⁰ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 63.

²³¹ Srov. *Relatio Synodi*, 2014, čl. 40.

²³² Srov. tamtéž, čl. 34.

rozhodnutím. Může být naopak obohacením. Manželé se díky ní mohou naučit náročnému umění odpouštět a znovu se usmířit.²³³

Velkou hodnotu pro manžele představuje společně strávený čas v podobě rozhovoru, plánování nadcházejících událostí, naslouchání si apod. V důsledku dnešní uspěchané doby a vysokých pracovních požadavků je mnohdy náročné udělat si čas jeden na druhého anebo zajistit, aby společně strávený čas nepostrádal kvalitu. V takových situacích spočívá role pastorače v pomoci učení manželů, jak se za těchto okolností setkávat, být spolu, ale zároveň mlčet, protože i chvíle mlčení mají ve vztahu svůj význam. Tyto rady mohou poskytovat zkušení manželé, kteří znají praktiky k plánování společného času, různých událostí, k odpočinku nebo také k času věnovaný duchovnu.²³⁴

Závěrem papež František vybízí k tomu, aby současná pastorače byla podstatně misijní. V důsledku dnešní uspěchané doby a stále se zrychlujícího životního tempa je příliš málo manželů ochotno scházet se v církevních zařízeních. Pastorační práce musí nabízet víc než jen pouhé kurzy, kterých se účastní minimum lidí. Je třeba vyjít ven za ostatními lidmi.²³⁵

3.1.3 Doprovázení při rozvodu

Papež František uvádí, že v určitých případech je rozchod manželů nevyhnutelný. V rizikových situacích, ve kterých jde o ochranu slabšího manžela nebo dítěte před těžkými zraněními způsobující násilí, ponižování, lhostejnost apod., je odloučení manželů dokonce morálně nutné.²³⁶

Synodní otcové upozornili na nutnost specifického posuzování „*při pastoračním doprovázení odloučených, rozvedených a opuštěných osob. Je třeba přijmout a ocenit především utrpení těch, kdo podstoupili nespravedlivou rozluku nebo rozvod nebo byli opuštěni či kvůli špatnému zacházení ze strany manželského partnera nuceni přerušit soužití. Odpustit vytrpěnou nespravedlnost není snadné, ale je to cesta umožněná milostí. Odtud vychází potřeba pastorače smíření a zprostředkování, konaná také prostřednictvím specializovaných center pro přijetí, jež je třeba zřizovat v diecézích.*

²³³ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 232 a 236.

²³⁴ Srov. tamtéž, čl. 224-225.

²³⁵ Srov. tamtéž, čl. 230.

²³⁶ Srov. Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 25. června 2015, s. 8.

*Rovněž se stále zdůrazňuje, že je nezbytné se loajálně a konstruktivně ujímat důsledků rozvodu nebo rozluky pro děti, které jsou v každém případě nevinnými oběťmi této situace.*²³⁷

Pastorační doprovázení rozvedených partnerů a jejich rodin musí být prováděno s velkou úctou. Pastorační pracovníci mají dát všem doprovázeným pocítit, že nejsou exkomunikováni z církevního společenství, ale naopak. Svou péčí mají svědčit o lásce církve ke každému člověku a o velké hodnotě lidského života. Integrace těchto lidí je také nutná kvůli péči o děti a jejich výchově ke křesťanskému životu.²³⁸

Papež František spolu se synodními otci rozhodli o snadnějším a rychlejším procesu pro prohlášení manželské nulity. Tento proces zahrnuje zkoumání různých dokumentů a vyžaduje velkou zodpovědnost diecézních ordinářů. Je zapotřebí zajistit dostatek personálu, kleriků a laiků, kteří by se prvořadě podíleli na této proceduře. V jejím průběhu je potřeba zajistit pro rozvádějící se manžele poradenskou a mediační službu, která by je v době tohoto řízení provázela.²³⁹

Je to velká výzva zvláště pro ty manžele, které odradila zdlouhavost procesu prohlášení manželské nulity a dosud jsou „*před Bohem*“ manželi, což jim může znemožňovat účast na některých svátostech.

Jak jsem uvedla už v předchozí kapitole, rozvod rodičů má dopad i na děti. Synodní otcové poukázali na důsledky rozvodu pro děti, které jsou vždy nevinnými oběťmi této situace. Je nutné hledat způsob, který umožní co nejpříjemnější vyrůstání dětí po rozvodu rodičů a zároveň jim pomůže vyrovnat se s touto náročnou životní situací.²⁴⁰

Papež František důrazně klade na srdce všem rozvedeným rodičům, aby jejich děti nebyly za žádných okolností rukojmími proti jejich partnerům a aby nenesly břemeno jejich nesvárů.²⁴¹

Papež závěrem uvádí, že nejdůležitějším úkolem pastorační péče je posilovat lásku a pomáhat členům rodiny s utrpením, které přinesl rozvod.²⁴² Křesťanská společenství

²³⁷ *Relatio Synodi*, 2014, čl. 47.

²³⁸ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 84.

²³⁹ Srov. tamtéž, čl. 82.

²⁴⁰ Srov. *Relatio Synodi*, 2014, čl. 245.

²⁴¹ Srov. Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 21. května 2015, s. 8.

²⁴² Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 246.

by se proto měla zasadit o to, aby byla pro všechny členy rozvrácené rodiny oporou a podporovala jejich integraci.²⁴³

3.1.4 Doprovázení při úmrtí v rodině

Úmrtí člena rodiny má velký dopad na rodinný život. Za těchto bolestných situací je pastorační péče a pozornost věnovaná rodině obzvlášť důležitá.²⁴⁴ Členové rodiny potřebují slyšet slova útěchy, podpory a přinést světlo víry, které je posílí. Pastorační pracovníci by je měli dovést k uvědomění si, že oni zde na světě ještě mají splnit své poslání a není dobré prodlužovat dobu utrpení a smutku po odchodu milované osoby např. tím, že na ni budou neustále vzpomínat a všemi možnými způsoby si ji připomínat.²⁴⁵

Bolest v srdci, kterou rodina prožívá, může trvat několik měsíců, ale i řadu let. Utrpení a smutek pozůstalých má různé fáze, kterým je nutno přizpůsobit pastorační péči.²⁴⁶ Jak už jsem zmínila v předchozí kapitole, prožívání smutku po odchodu blízkého člověka se věkem mění. Jinak prožívá období truchlení dítě a jinak rodič.

Papež František uvádí, že obzvlášť těžké je, když rodiče ztratí své dítě. Sám má pochopení pro to, když v této chvíli začnou obviňovat Boha.²⁴⁷

Pozornost věnuje i vdovství, které také pokládá za obzvlášť náročnou životní zkušenost. Dle něj a synodních otců je možné, že vdovci a vdovy se po ztrátě životního partnera s o to větším nasazením věnují svým dětem a vnoučatům, v čemž spatřují nové poslání. Pokud ale nemají možnost kontaktu s rodinou, musí pro ně být možnost zapojit se do křesťanského společenství, které je s ochotou přijímá a poskytuje podporu.²⁴⁸

Závěrem nás papež František vybízí k tomu, abychom, pokud možno, žili na této zemi co nejlépe a mohli se tak jednou s našimi blízkými v nebi o to více radovat. Také ale poukazuje na to, že jestliže člověk dokáže přijmout smrt, může se na ni připravit.²⁴⁹

²⁴³ Srov. Katecheze: *ŁOsservatore Romano*. 6. srpna 2015, s. 7.

²⁴⁴ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 20.

²⁴⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 255.

²⁴⁶ Srov. tamtéž, čl. 255.

²⁴⁷ Srov. Katecheze: *ŁOsservatore Romano*. 18. června 2015, s. 8.

²⁴⁸ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 19.

²⁴⁹ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 258.

Toto představuje jistou výzvu pro pastorační péči, která by se neměla zaměřovat pouze na doprovázení lidí při významných životních událostech, z nichž jsem některé uvedla výše. Svou pozornost by pastorační pracovníci měli věnovat i přípravě na odchod člověka z tohoto světa, která pomůže umírajícímu připravit se na svou smrt a budoucím pozůstalým umožní lépe se vyrovnat s odchodem milované osoby.

3.2 Podněty k vybraným aspektům souvisejícím s rodinným životem

Papež František se ve svém dokumentu *Amoris laetitia* vyjadřuje k různým aspektům souvisejícím se životem rodiny. Vzhledem k cíli práce předložím podněty k těm aspektům, které souvisejí se sociální prací.

3.2.1 Výchova dětí

Papež František spolu se synodními otci zdůrazňuje, že výchovná role rodičů je bezesporu jednou z podstatných výzev, před kterými stojí dnešní rodiny. Jak jsem již uvedla, vlivem rychlého technologického rozvoje, ke kterému v současné době dochází, se výchovný proces mění. Z důvodu dnešní kulturní společnosti a silnému tlaku médií je výchovná role rodičů složitější.²⁵⁰

Dále papež zdůrazňuje, jak závažná povinnost rodičů je integrální výchova svých dětí, která je jejich „*prvotním právem*“.²⁵¹ Všichni ostatní, kteří se podílí na výchovném procesu dětí, mohou jednat jménem rodičů pouze s jejich souhlasem či pověřením.²⁵² Bohužel „*došlo k rozštěpení mezi rodinou a společností, mezi rodinou a školou. Shoda ve výchově se dnes rozbila, a tudíž spojenectví společnosti a rodiny na poli výchovy se ocitlo v krizi.*“²⁵³

V této situaci hraje významnou roli sociální práce, která se má zasadit o to, aby komunikace mezi rodinou a společností či společenskými institucemi fungovala dobře a případné problémy v komunikaci musí pomoci vyřešit.

²⁵⁰ Srov. *Relatio Synodi*, 2014, čl. 60.

²⁵¹ Srov. *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny*, kán. 1136.

²⁵² Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU, *Lidská sexualita: pravda a význam*. 8. prosince 1995, 23.

²⁵³ Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 21. května 2015, s. 8.

Papež František uvádí, že rodina „nemůže přestat být místem ochrany, doprovázení a vedení, i když je třeba nově vynalézt nové metody a objevit nové prostředky“.²⁵⁴ Důležitým úkolem sociální práce je podporovat rodinu, aby byla právě tímto místem ochrany, vhodným prostředím pro výchovu dětí a jejich primární socializaci.

Synodní otcové se snažili zdůraznit, jak důležitou roli hrají ve výchově dětí katolické školy. Výchova dětí v těchto školách pomáhá rodičům s výchovnou funkcí, zaměřuje se na ctnosti, hodnoty a také vyučuje nauku církve. Papež František spolu se synodními otci apelují na podporu katolických škol, protože pomáhají svým žákům ke zralému dospívání a svou výchovou se podílí na evangelizačním poslání církve.²⁵⁵

Papež také věnuje pozornost otázce sexuální výchovy. Klade otázku, zda současné výchovné instituce poskytují dětem a dospívajícím dostatečné informace ohledně pozitivní a rozumné sexuální výchovy, přičemž by využívaly znalosti psychologů a pedagogů.²⁵⁶ Sexuální výchova je dle něj velice důležitá, ale v současné době se bohužel bere na lehkou váhu. Mladí lidé se potřebují učit různým projevům lásky, úcty k tělu, vzájemné péče a v neposlední řadě hodnotě a podstatě samotné sexuality.²⁵⁷

Potřebné informace ohledně lidské sexuality a otázek s ní spojených by měla mladým lidem poskytovat nejen rodina, ale také různá pastorační společenství, organizace, komunity či střediska, která by měla být pro mládež snadno dostupná.

V souvislosti s výchovou zmiňuje ještě papež František ideologii nazývanou „gender“. Myšlenky této ideologie popírají přirozenou rozdílnost a vzájemnost muže a ženy, pohlíží na společnost bez sexuálních rozdílů a popírají antropologický základ rodiny. „Tato ideologie zavádí výchovné projekty a legislativní usměrnění, jež prosazují identitu osob a citovou intimitu v naprosté oproštěnosti od biologické rozdílnosti mezi mužem a ženou.“²⁵⁸ Synodní otcové pokládají za znepokojující fakt, že některé ideologie tohoto směru se považují za nezpochybnitelné, a dokonce chtějí prosadit své vlastní metody pro výchovu dětí.²⁵⁹

²⁵⁴ FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 260.

²⁵⁵ Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 68.

²⁵⁶ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 280.

²⁵⁷ Srov. tamtéž, čl. 283-284.

²⁵⁸ Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 8.

²⁵⁹ Srov. tamtéž, čl. 8.

3.2.2 Drogová závislost

Papež František označuje drogovou závislost jako pohromu současné doby, kvůli které mnoho rodin trpí a v některých situacích dokonce dochází k jejich rozpadu. Podobné následky přináší i alkoholismus, gamblerství a jiné závislosti.²⁶⁰

Je potřeba, aby společnost a politika státu v tomto ohledu více podporovaly rodiny, zvláště pak ty, které se ocitají v ohrožení. Pro rodiče takto v ohrožených rodinách je daleko náročnější a někdy dokonce nemožné pomáhat svým dětem tak, aby jejich pomoc byla účinná. Pokud má rodina nedostatek podpory ze strany státu, ale i blízkého okolí, a sama není schopna vyřešit závislost, se kterou se nějaký člen rodiny potýká, hrozí jí její rozpad.²⁶¹

Tato skutečnost je podnětem pro práci nejen sociálních pracovníků, ale i jiných odborníků. Pomáhající pracovníci by měli rodinám napomáhat k tomu, aby byly místem prevence a předcházelo se tak jakýmkoliv závislostem, ke kterým se jejich děti mohou do budoucna ubírat. Sociální pracovníci by měli věnovat pozornost především rizikovým rodinám, kde se např. rodiče rozvedli, rodinám, které jsou nefunkční nebo v nich dochází k domácímu násilí či jinému sociálně patologickému jevu, který jsem v předchozí kapitole uvedla.

3.2.3 Zdravotní postižení

Papež František uvádí, že synodní otcové probírali problematiku rodinného života s osobou se zvláštními potřebami se zvláštní pozorností. V takových rodinách může být narušena rovnováha rodiny z důvodu náročné zkoušky. Synodní otcové věnovali velký obdiv a vděčnost rodinám, které čelí této zkoušce a s láskou pečují o zdravotně postižené děti. Jsou živým a vzácným svědectvím o věrnosti k Božimu daru v podobě života. Děti se zdravotním postižením představují pro rodinu příležitost k růstu v lásce, spolupráci a jednotě. Pokud rodina přijala postiženou osobu pohledem víry, je schopna zaručit kvalitu a hodnotu každého života s jeho potřebami, právy a příležitostmi. Taková rodina je povzbuzením pro všechny lidi, kteří se péčí o postižené lidi straní.²⁶²

²⁶⁰ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 51.

²⁶¹ Srov. Argentinská biskupská konference, *Navega mar adentro*. 31. května 2003, 42.

²⁶² Srov. Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 21.

Podobně, jako je tomu i u rodin, v nichž je nějaký člen závislý, je potřeba, aby se i rodinám se zdravotně postiženou osobou dostávalo pomoci a podpory ze strany státu. Jak uvedli synodní otcové, zdravotní postižení člena rodiny „*může narušit rovnováhu rodiny, její touhy a očekávání*“.²⁶³ Je tedy nad míru žádoucí a velice důležité, aby sociální pracovníci s takovými rodinami spolupracovali a dle typu a závažnosti zdravotního postižení člena rodiny nabízeli dané služby sociální práce, kterých členové rodiny mohou využívat.

3.3 Důležité etické principy pro pastorační a sociální práci

V souvislosti s pastorační a sociální prací klade papež František velký důraz na rozlišování tzv. „*neregulérních*“ či „*rozličných*“ situací. Má jimi na mysli různé životní situace, na které je nutné nahlížet vždy individuálně. Při pastoračním rozlišování je nutné brát na vědomí, že stupeň odpovědnosti není za všech okolností stejný. Je tedy žádoucí varovat se unáhlených soudů, které se nezajímají o složitost různých situací, a zároveň je třeba vnímat, jak lidé žijí a trpí vůči situaci, ve které se ocitli.²⁶⁴ V takové situaci se ocitají např. osoby, které uzavřeli občanský sňatek, rozvedené a znovu sezdané osoby nebo také partneři žijící „*na hromádce*“.

Papež František uvádí příklad rozvedených osob žijících v novém svazku, jímž chce ukázat, jak odlišné mohou být situace, které se na první pohled zdají stejné. Velký rozdíl vidí mezi druhým svazkem, který je pevný, založený na věrnosti, obětavosti se snahou o správný křesťanský život a vědomím provinění, a svazkem, který byl uzavřený krátce po rozvodu ve zmatku a utrpení s negativním dopadem na celou rodinu.²⁶⁵

Smyslem pastoračního doprovázení osob nacházejících se v „*neregulérních*“ situacích je začleňovat dotyčné osoby do křesťanského společenství bez jakéhokoli pohoršení, objasňovat jim Boží pedagogiku milosti a pomáhat jim k dosažení cílů.²⁶⁶ To vše s láskou, pochopením, otevřeností a nadějí.²⁶⁷

²⁶³ Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 21.

²⁶⁴ Srov. tamtéž, čl. 51.

²⁶⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 298.

²⁶⁶ Srov. *Relatio Synodi*, 2014, čl. 25.

²⁶⁷ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 312.

K pastoračnímu rozlišování nestačí posoudit, zda bylo jednání dotyčné osoby ve shodě s morálním zákonem či obecně nastavenou normou.²⁶⁸ Obecné normy znamenají pro člověka i společnost sice dobro, ale jejich vymezení nemůže zahrnout různorodé situace, ve kterých se jedinec může naskytnout. Pastorační rozlišování, které by nebralo ohled na rozličnost situací, může vést k ohrožení hodnot, které je nutno chránit.²⁶⁹

Odpovědnost a vina člověka za jeho jednání v konkrétní situaci může být zmírněna různými psychickými nebo sociálními činiteli, jako např. citovou nezralostí, nedostatečnými znalostmi, roztržitostí, násilím, obavami či úzkostmi.²⁷⁰

Papež František vyzývá všechny pastorační pracovníky k odpovědnému rozlišování jednotlivých situací, ve kterých se lidé nacházejí. „*Důsledky nebo účinky jedné normy nemusejí být nutně vždycky stejné*“²⁷¹ a tedy i „*stupeň odpovědnosti není ve všech případech stejný.*“²⁷²

V souvislosti s pastoračním rozlišováním dále klade papež František na srdce všem slova sv. Tomáše Akvinského: „*V oblasti jednání (...) není tatáž praktická pravda nebo správnost u všech věcí co do jednotlivostí, ale jenom co do obecnin. A u skutečností, pro které existuje v jednotlivostech tatáž správnost, není všem známa stejným způsobem (...). Tím víc dochází k chybám, čím víc se sestupuje k jednotlivostem.*“²⁷³

Papež František upozorňuje, že „*k odpovídajícímu pochopení možnosti a nezbytnosti zvláštního rozlišování v některých situacích zvaných „neregulérní“ je třeba mít neustále na zřeteli, že nikdy nejde o snahu snižovat nároky evangelia.*“²⁷⁴ Při pastoračním rozlišování se „*mají odhalovat prvky, jež mohou napomáhat evangelizaci a lidskému i duchovnímu růstu*“.²⁷⁵

²⁶⁸ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 304.

²⁶⁹ Srov. AKVINSKÝ, T. *Komentář k Etice Nikomachově*, II. kniha, 6.

²⁷⁰ Srov. *Katechismus katolické církve*, čl. 1735 a čl. 2352.

²⁷¹ Srov. FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 300.

²⁷² Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, čl. 84.

²⁷³ AKVINSKÝ, T. *Summa theologiae*, I-II, q. 94, a. 4.

²⁷⁴ FRANTIŠEK. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, čl. 301.

²⁷⁵ *Relatio Synodi*, 2014, čl. 41.

Papež František také vybízí pastorační pracovníky, aby si osvojili skutečnost, že: *„malý krůček uprostřed velkých lidských omezení může být Bohu milejší než zvnějšku korektní život toho, který prožívá své dny, aniž by čelil vážným těžkostem“*.²⁷⁶

²⁷⁶ FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium: Radost evangelia: apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě*, čl. 44.

Závěr

Cílem předložené diplomové práce bylo objasnit pojetí rodiny a prozkoumat podněty, které přinesl dokument *Amoris laetitia* pro sociální práci.

V úvodu jsem nejprve objasnila fenomén rodiny. Představila jsem pojetí rodiny pohledem empirických věd, křesťanské teologie, kde jsem se pokusila poukázat na pojetí rodiny v křesťanské tradici a na pojetí rodiny II. vatikánského koncilu a pokoncilních církevních dokumentech. V druhé části kapitoly jsem objasnila pojetí rodiny v dokumentu *Amoris laetitia*, přičemž jsem se zaměřila na různé oblasti rodinného života, ke kterým jsem se vrátila ve třetí kapitole.

Ve druhé kapitole jsem stručně představila rodinu jako zdroj vzniku sociálně patologických jevů. Vyjmenovala a charakterizovala jsem sociálně patologické jevy spojené s prostředím současných rodin. V první řadě jsem se zabývala jejich vlivem na rodinný život, poté jsem přesunula pozornost na řešení jednotlivých sociálně patologických jevů v sociální práci, kdy jsem objasnila roli sociálního pracovníka. Jaké služby a pomoc rodině v konkrétní situaci může nabídnout a jaké jsou způsoby řešení daného případu. V rámci podkapitoly „*Další problémy spojené s rodinou*“ jsem se věnovala těm problémům, kterých se ve svém dokumentu dotkl i papež František. V následující kapitole jsem na ně navázala.

Závěrečná kapitola se věnovala podnětům, které dokument *Amoris laetitia* přináší pro sociální práci. Nejprve jsem se zaměřila na pastoračních výzvy související s doprovázením snoubenců, mladých manželů, rozvádějících se manželů a jejich dětí a také na doprovázení při úmrtí v rodině. Další podněty pro sociální práci se týkaly vybraných aspektů souvisejících se životem rodiny. Základy pro všechny tyto uvedené podněty, podaly předchozí dvě kapitoly, jež je v rozličných kontextech charakterizovaly. Celou kapitolu jsem zakončila objasněním etického rozměru fenoménu pastoračního doprovázení. Představila jsem důležité etické principy pro pastorační a sociální práci ve vztahu k manželství a rodině, kde nejdůležitější roli zaujímá diferenciací tzv. „*rozličných*“ nebo také „*neregulérních*“ situací v předmanželském, manželském či rodinném životě.

Tato práce poukázala na různá pojetí rodiny. Jinak na rodinu pohlíží empirické vědy a jinak křesťanská teologie, jejíž pohled na rodinu se v průběhu let lehce měnil

a rozšiřoval o nové poznatky. V křesťanské tradici byla ale rodina vždy chápána jako Bohem ustanovené a nerozlučitelné společenství, jehož základem je manželství. Církevní hlásání o rodině nacházelo své základy v kázání a životě Ježíše, který žil a vyrůstal v Nazaretské rodině.

I přesto, že empirické vědy a křesťanská teologie pohlíží na rodinu odlišně, shodují se v tom, že instituce rodiny má vysokou hodnotu, kterou je třeba chránit.

Cílem práce bylo, kromě objasnění pojetí rodiny, prozkoumat podněty, které přinesl dokument *Amoris laetitia* pro sociální práci. Nejprve jsem se zaměřila na pastorační výzvy. Papež František v nich upozorňuje na důležitost pomoci mladým lidem s poznáním hodnot a bohatství manželství. Vzhledem k složité společenské realitě, které dnešní rodiny čelí, je žádoucí, aby pastorační práce věnovala více času podpoře a přípravě snoubenců na manželský život. Jeví se jako důležité objasňovat snoubencům význam ctností, hodnot a bohatství manželství.

Při pastoračním doprovázení mladých manželů vybízí papež František pastorační pracovníky k pořádání duchovních obnov pro manžele, odborných konferencí, tematických workshopů a také ke spolupráci s centry manželského poradenství nebo poradenství pro různé rodinné situace. Všechny tyto prostředky pomoci jsou pro mladé manžele velkým přínosem, zvláště pak, pokud se nacházejí v nějaké krizové situaci.

Papež František zdůrazňuje, že při doprovázení mladých manželů je nezbytné oživovat a prohlubovat jejich svobodné rozhodnutí být svoji a milovat se. Pastorační pracovníci by také měli manžele seznámit s návyky, které jim poskytnou pocit stálosti a pevnosti jejich vztahu.

Předmětem pastoračního doprovázení mladých manželů je také povzbuzování manželských dvojic k velkorysosti při předávání nového života. Manželé by měli mít otevřený postoj k přijetí dítěte a vnímat jej jako Boží dar. V této souvislosti by měli pastorační pracovníci vést manžele ke správnému pohledu na používání metod založených na přirozeném plánování rodičovství.

Papež František vybízí k tomu, aby současná pastorace byla podstatně misijní. Je nutné, aby pastorační práce nabízela víc než jen pouhé kurzy, kterých se účastní minimum lidí. Dle něho je třeba vyjít ven za ostatními lidmi.

Při pastoračním doprovázení rodin, v nichž se manželé rozvedli, je nejdůležitějším úkolem posilovat lásku a pomáhat členům rodiny s utrpením, které přinesl rozvod.

U rozvedených rodin klade papež František velký důraz na situaci dětí, které se stávají nevinnými oběťmi. Je nutné hledat takový způsob řešení, který umožní co nejpříjemnější vyrůstání dětí po rozvodu rodičů a zároveň jim pomůže vyrovnat se s touto náročnou životní situací.

Zvláště důležitá je pastorační péče o rodiny, v nichž došlo k úmrtí nějakého člena. Pastorační pracovníci by měli rodiče i děti dovést k uvědomění si, že oni zde na světě ještě mají splnit své poslání a není dobré, aby prodlužovali dobu utrpení a smutku po odchodu blízkého.

Papež František poukazuje na to, že jestliže člověk dokáže přijmout smrt, může se na ni připravit. Sociální pracovníci by se měli více věnovat přípravě člověka na odchod z tohoto světa. Tato příprava, díky níž si jedinec uvědomí, že je hraniční bytostí a jeho život je časově omezen, mu pomůže připravit se na svou smrt a budoucím pozůstalým umožní lépe se vyrovnat s odchodem blízkého.

Další podněty, které přinesl dokument *Amoris laetitia* pro sociální práci, se týkaly výchovy. Výchovná role rodičů je dle papeže Františka a synodních otců bezesporu jednou z podstatných výzev, před kterými stojí dnešní rodiče.

V současnosti nastala krize ve společenství společnosti a rodiny na poli výchovy. Došlo k jakémusi rozštěpení mezi rodinou a společností, mezi rodinou a školou. Důležitou roli zde hrají právě sociální pracovníci, jejichž úkolem je zasadit se o lepší fungování vztahů mezi rodinou a společností či společenskými institucemi.

Papež František také naléhá na větší pozornost pro sexuální výchovu. Výchovné instituce by neměly brát sexuální výchovu na lehkou váhu, protože mladí lidé potřebují být dostatečně obeznámeni s otázkou lidské sexuality.

Větší pozornost je třeba věnovat i problematice drog, která je pohromou současné doby. Společnost a politika státu by měly více podporovat rodiny, ve kterých se vyskytla drogová závislost nějakého člena. Pokud rodina není dostatečně podporována

ze strany státu, nenachází oporu ani mezi blízkými a není schopna si sama pomoci, hrozí jí riziko rozpadu.

Sociální pracovníci by měli rodinám napomáhat k tomu, aby byly místem prevence a předcházely tak případným závislostem v budoucnu.

Pomoci a podpory ze strany státu je potřeba, aby se dostávalo i rodinám se zdravotně postiženou osobou. Zdravotní postižení může značně narušit rodinnou rovnováhu a vztahy mezi jednotlivými členy v ní. Je tedy velice důležité, aby sociální pracovníci spolupracovali s těmito rodinami, nabízeli jim potřebnou pomoc, rady, poskytovali důležité informace ohledně možnosti využívání poskytovaných služeb apod.

Veškeré uvedené podněty, které dokument *Amoris laetitia* přináší pro sociální práci, mohou být prvním krokem pro ještě účelněji vykonávanou profesi sociálních pracovníků. Je zřejmé, že společenské podmínky se mění, a to vyžaduje úpravu a zdokonalování nastavení sociálních služeb.

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

AKVINSKÝ, Tomáš a ARISTOTELÉS. *Komentář k Etice Nikomachově, II. kniha*. Přeložil Tomáš Machula. Praha: Krystal OP, 2013. Aquinata. ISBN 978-80-87183-61-8.

AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologiae*. Ed. 2. emendata. Ottawa: Commissio Piana, 1953.

AKVINSKÝ, Tomáš. *On the truth of the catholic faith: summa contra gentiles*. Garden City, New York: Image books, c1955.

AUGUSTINE. *De sancta virginitate*. Cologne: Eponymous press, Nicolaus Götz, 1480.

BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice*. Brno: MSD, 2005. ISBN 80-86633-37-3.

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate: Láska v pravdě: encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

BENEDIKT XVI. *Deus caritas est: Bůh je láska: encyklika nejvyššího pontifika Benedikta XVI*. 4. vyd. Praha: Paulínky, 2012. ISBN 978-80-7450-043-5.

BIBA, Jozef. *Zdravie, drogy a drogová závislosť*. Prešov: Rokus, 2001. ISBN: 80-8068-036-1

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

BREZÁK, Jozef, ONDREJKOVIČ, Peter, ed. *Sociálna patológia*. 2., rozš. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2001. ISBN 80-224-0685-6.

CRABB, Lawrence J. *Manželství je vztah*. Praha: Návrat domů, 1994. ISBN 80-85495-31-7.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8.

DAVENPORT-HINES, Richard. *Honba za zapomněním: světové dějiny narkotik: 1500-2000*. Přeložila: Jaroslava KOČOVÁ. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7341-202-0.

DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk a MATĚJČEK Zdeněk. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

ŘURICA, Ján. *Manželstvo a rodina v Biblii*. 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2008. ISBN 978-80-7141-616-6.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium: Radost evangelia: apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě*. Praha: Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-118-0.

FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*. Praha: Paulínky, 2016. ISBN 978-80-7450-225-5.

FUČÍK, Petr. *Rozvod a změny reprodukčních strategií*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6093-7.

GOLDMAN, Linda. *Jak s dětmi mluvit o smrti*. Přeložil: Alice ZAVADILOVÁ. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0819-8.

Humanae vitae: encyklika papeže Pavla VI. : o správném předávání lidského života. Brno: Cesta, 2014. ISBN 978-80-7295-175-8.

CHANDLEROVÁ, Phillis a BURNEYOVÁ, Joan. *Jak mluvit s dětmi o smrti*. Praha: Centrum pro rodinu při Arcibiskupství pražském, 2002. ISBN neuvedeno.

CHRISTENSON, Larry. *Křesťanská Rodina*. Nakladatelství: neuvedeno. 1970. ISBN (Brož.).

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská adhortace*. Praha, 1992.

KAJANOVÁ, Alena. *Sociální patologie: vybrané kapitoly*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2014. ISBN 978-80-7394-449-0.

KASPER, Walter. *Lexikon für Theologie und Kirche: Abkürzungsverzeichnis*. 3. vyd. Freiburg im Breisgau: Herder, 1993. ISBN 3-451-22022-9.

Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny: latinsko-české vydání s věcným rejstříkem. Přeložil Miroslav ZEDNÍČEK. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

KOLÁČEK, Josef. *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

KOREC, Ján Chryzostom. *K manželstvu a rodine*. 2. vyd. Bratislava: Lúč, 1990.

KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3.

LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

MARKOVÁ, Eva, VENGLÁŘOVÁ, Martina a BABIAKOVÁ, Mira. *Psychiatrická ošetrovatelská péče*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1151-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2000. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-494-X.

MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla a KOLÁČKOVÁ, Jana. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-X.

NOVÁK, Tomáš. *Asertivita v manželství a v rodině*. Praha: Grada, 2011. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-3659-4.

NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.

OLÁH, Michal, HUČÍK, Ján a HUČÍKOVÁ, Alena. et al. *Sociálna práca v praxi: najčastejšie problémy praktickej sociálnej práce*. Bratislava: IRIS – vydavateľstvo a tlač. ISBN: 978-80-89726-58-5.

PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Lidská sexualita: pravda a význam*. 8. prosince 1995.

PAVEL VI. *Lumen gentium: Světlo národů: Věřoučná konstituce o církvi*. Praha: Vyšehrad, 1970. Documenta.

PIUS XI. *Encyklika Pia XI. o křesťanském manželství Casti connubii*. 2. vyd. Přeložil Bedřich VAŠEK. V Olomouci: Velehrad, 1941.

Relatio Synodi - 3. mimořádné synody biskupů: *Pastorační výzvy pro rodinu v podmínkách evangelizace*, Vatikán, 2014.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2009. ISBN 978-80-7372-448-1.

ŠÍNOVÁ, Renáta a ŠMÍD, Ondřej. *Manželství*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-046-8.

ŠPAŇHELOVÁ, Ivona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.

ŠRAJER, Jindřich a KOLÁŘOVÁ, Lucie. *Gaudium et spes padesát let poté*. Brno: CDK, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-391-2.

ŠRAJER, Jindřich a MUSIL, Libor (eds.). *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. České Budějovice: Libor Musil v nakl. Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0.

TOMÁNEK, Pavol. *Základy andragogiky a rodinnej výchovy pre sociálnych pracovníkov*. Brno: Tribun EU, 2013. Librix.eu. ISBN 978-80-263-0301-5.

Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi 7*. Ústí nad Labem: Slon, 2004. ISBN 80-7044-583-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. A přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VENDEN, Morris L. *Více si povídat, více milovat: komunikace jako základní princip manželství i duchovního života*. Praha: Advent-Orion, 2015. ISBN 978-80-7172-785-9.

VODÁKOVÁ, Alena a VODÁKOVÁ, Olga. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Sociologické aktuality. ISBN 80-86429-18-0.

VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

YOUCAT: katechismus katolické církve pro mladé. Přeložil Jindra Hubková. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7195-495-8.

Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, Vatikán, 4. – 25. října 2015.

II. vatikánský koncil. *Gaudium et spes: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*. 7. 12. 1965.

Odborné články

BAŤOVÁ, Kristína a LABUDOVÁ, Vladimíra. *Metodika práce s rodinou v medziach zákona*, in *Sociální práce: Sociálna práca*. Brno: Národní centrum pro rodinu, 2010/3. ISSN 1213-6204.

JEDLIČKA, Richard. *Nevhodná výchova, stres a možnosti prevence psychosomatických poruch*, in *Speciální pedagogika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003/13. ISSN: 1211-2720.

ŠEDIVÁ, Marie. *Účinnou pomoc poskytují interdisciplinární týmy*, in *Sociální práce: Sociálna práca*. Brno: Národní centrum pro rodinu, 2006/2. ISSN 1213-6204.

Internetové zdroje

INTERAKTIVNÍ KATALOG. *Výchovné problémy u dětí a mládeže* [online]. (cit. 7. března 2017). URL: http://katalog.pravonadetstvi.cz/problem/vychovne-problemy-u-deti-a-mladeze/#sluzby_a_zdroje_pomoci

LABUSOVÁ, Eva. *O nevhodných přístupech v rodičovské výchově, psychickém násilí a jeho vlivu na vývoj dítěte* [online]. (cit. 13. února 2017). URL: http://www.evalabusova.cz/clanky/nevhodne_formy.php

Ostatní zdroje

Argentinská biskupská konference, *Navega mar adentro*. 31. května 2003.

Duchovní cvičení, *Nazírání k nabytí lásky*, 230, Řím, 1990.

FRANTIŠEK, Generální audience, Vatikán. 7. ledna 2015.

FRANTIŠEK, Generální audience, Vatikán. 8. ledna 2015.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 5. února 2015.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 19. března 2015.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 3. dubna 2016.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 9. dubna 2015.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 21. května 2015.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 18. června 2015.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 25. června 2015.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 6. srpna 2015.

Katecheze: *L'Osservatore Romano*. 27. srpna 2015.

Kázání proslovené v baptistickém kostele na Dexter Avenue, Montgomery, Alabama, 17. listopadu. 1957.

Proslov k rodinám z celého světa při příležitosti jejich pouti do Říma v Roce víry, 26. září 2013, AAS 105, 980.

Abstrakt

VESELÁ, E. *Současná problematika rodiny pohledem křesťanské etiky a její návaznost na sociální práci, zvláště s ohledem na podněty dokumentu Amoris laetitia*. České Budějovice 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra psychologie, etiky a charitativní práce. Vedoucí práce J. Šrajer.

Klíčová slova: rodina, křesťanská etika, sociální práce, pastore, *Amoris laetitia*

Diplomová práce se zabývá problematikou rodiny v návaznosti na dokument *Amoris laetitia* s ohledem na sociální práci. Práce reflektuje proměny rodiny zachycené empirickými vědami, stejně jako proměny pojetí rodiny ze strany křesťanství. Sleduje patologické jevy spojené s prostředím rodiny a předkládá možná řešení jednotlivých sociálně patologických jevů z pozice sociálního pracovníka na základě inspirací obsažených v dokumentu *Amoris laetitia*. Závěrem práce předkládá podněty, které zmíněný dokument přináší pro sociální práci.

Abstract

Contemporary problematics of the concept of family from the Christian ethics point of view and its connection to social work, especially with respect to apostolic exhortation Amoris laetitia

Key words: family, Christian ethics, social work, pastoral care, *Amoris laetitia*

The thesis deals with the problematics of a family in relation to the *Amoris laetitia* document with regard to social work. The thesis reflects transformation of a family recorded by empirical sciences, as well as transformation of the concept of a family from a Christian perspective. It monitors pathological phenomena associated with the environment of a family and offers possible solutions to individual sociopathological phenomena from a social worker's position inspired by the *Amoris laetitia* document. Finally, the thesis presents incentives that this document provides for social work.